

ténetének legfontosabb fejezete a 16–17. század fordulójához, Rákóczi Zsigmond korához köthető. 1605-ben az ő birtokán tartott országgyűlésen választották Bocskai Istvánt Magyarország fejedelmévé. 1889-ben felépített cukorgyára és 1923-ban alapított csokoládégyára országosan híressé tették Szerencset.

Szerencs két jelentős műemléke a vár és a református templom.

A 13. században épült, majd reneszánsz ízlésben átépített vár bejárata feletti, rákot ábrázoló címer a Zólyom megyei Rákóczi család címere. A vár 1586–1616 között a Rákóczi-családé volt. A 18. században új birtokosai megszüntették az épület vár jellegét és kastéllyá alakították át. A várat a szerencsi születésű Erdei Ferenc építész vezetésével megvalósult többéves restaurálás után 1991-ben adták át rendeltetésének. Az épületben a Huszárvár Szálló, a Városi Kulturális Központ és Könyvtár, valamint a Zempléni Múzeum működik, benne dr. Petrikovics László, szerencsi fogorvos, műgyűjtő több százezer darabos képeslapgyűjteményével az 1880-as évektől napjainkig.

A fallal körülvett református templom a 13. században épült, majd a 14. században átépítették. A templomban 1605-ben országgyűlést is tartottak, amely Bocskai Istvánt az ország fejedelmévé választotta. A templombelső legértékesebb látnivalója Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem késő-reneszánsz vörös márvány tumbája, amelyet 1618-ban készíttetett Rákóczi Zsigmond három fia. Az alatta lévő sírkamrában található a fejedelem földi maradványait őrző urna. Koponyáján jól látni, hogy egy harci cselekmény után csak részben összeforrt, nyitott koponyával élt a fejedelem. Szerencs új művelődési házát Makovecz Imre tervezte.

A Szerencsi Cukorgyár Múzeumban a cukorgyártás története tekinthető meg.

A Szerencsről Tokaj felé vezető útvonal neves bortermő települései Tállya, Mád és Tarcal.

TÁLLYA település története és elnevezése a 13. századra nyúlik vissza, amikor a tatárjárás után betelepített vallon szőlőművesek a domboldali bozótokat kiirtották (taille: vágás, irtás) és szőlőt telepítettek. A település hosszú ideig a Rákóczi-család birtoka volt, majd a báró Maillot-családé. Megtekinthető az egykori, hatalmas kiterjedésű Rákóczi-pince, amelyben a Rákóczi-uradalom borait tárolták. A történelem folyamán mindig a borvidék legjelentősebb települése volt, a folyami szállítás és kereskedelem központjává fejlődött Tokaj után. Egy szellemes hagyomány szerint nevéből ered a III. Gyula pápának (más hagyomány szerint IV. Pius pápának az 1562-i tridenti zsinaton mondott) tulajdonított szójáték: „Summum pontificem talia vina decent.” Ez úgy is fordítható, hogy „ilyen bor illik a pápához”, de úgy is, hogy „tállyai bor illik a pápához”. Tállya evangélikus templomában keresztelték meg Kossuth Lajost. Temetőjében nyugszik a magyar verbunkos zene egyik mestere, Lavotta János.

A Zempléni-hegység

A 3-as számú útból Miskolc után ágazik ki kelet felé a 37-es út, amelyen a Zempléni-hegység területére juthatunk. A **Zempléni-hegység** az **Északi-középhegység legkeletibb tagja**, az Eperjes–tokaji-hegylánc magyarországi szakasza. Északkelet-délnyugati irányú fiatal **andezitvulkánokból** (és riolitból) felépült hegység, amelynek a **közepes magassága 4–500 m**. Legmagasabb csúcsa a szlovák határon lévő **Nagy-Milic (896 m)**. A hegység legváltozatosabb **főtömege a Szerencs és a Bózsza-patak völgye között** helyezkedik el. Jellegzetes alakú külön csoportként különül el a hegység főtömegétől **Sátoraljaújhely fölött az úgynevezett Sátoros-hegyek csoportja**, valamint a magányosan álló **tokaji romvulkán**, az **515 m magas Kopasz-hegy**. Külön meg kell említeni a Tokajtól Sátoraljaújhelyig húzódó és a Bodrogra lejtő **Hegyalját**. Napsütötte lejtőin teremnek a világhírű hegyaljai (tokaji) borokat adó szőlők. Talaja nehezen megművelhető **vulkáni málladéktalaj**, az úgynevezett **nyirok**. Csupán a névadó Tokaji-hegy oldalán terem a szőlő néhány méteres lösztakarón.

A Zempléni-hegység **haszonanyagai**: érc, útburkolókő, tufa, perlit, kálitrachit, bentonit, riolit, kaolin és nemesagyagfélék. A hegység **növényvilágában** már megjelenik a **kárpáti flóra**. **Állatvilágából** feltétlenül meg kell említeni a mérges marású **viperát**, amely elsősorban a László-tanya, az Istvánkúti-nyíres és a Füzéri-vár környékén gyakori.

MONOK A 37-es úttól északra fekvő Monokon **született Kossuth Lajos 1802. szeptember 19-én**. A copf stílusú szülőházban másfélezer emléktárggyal működik a **Kossuth Emlékmúzeum**. Az épületet **2002-ben, Kossuth születésének 200. évfordulójára** szépen **felújították**. A múzeum termeiben Kossuth Lajos életútjával ismerkedhet meg a látogató.

Az **Andrássy-kastélyt** 1750-ben építtette gróf Andrássy György. A földszintjén található barokk házikápolna mennyezeti freskója Krisztus feltámadását ábrázolja. A római katolikus templomban találjuk **Szent Orbán vértanú pápának**, a szőlősgazdák védőszentjének ereklyéit. Az ereklye csodaerejében bízva vásárolta ezt Andrássy gróf, remélve, hogy ezáltal a fagy és a jégeső megkíméli a vidék szőlőit.

Ő volt az első pápa (230-ban), akit a Callixtus katakombába temettek. Ereklyéit onnan hozták ide, hiszen ez a világ egyik leghíresebb borteremő tája.

A kastély kertjében áll **Kossuth egész alakos bronzszobra**, Kisfaludi Stróbl Zsigmond alkotása (1960). A település **legrégebbi műemléke** a gót-renaeszánsz **Monoky-várkastély**. **Monok** a Monoky-család ősi fészke, akik a 14. század óta a település birtokosai voltak.

SZERENCs A település első hiteles feljegyzése egy **13. századi okiratból** való, a **15. század végén** már **városként** említik a települést. A város tör-

mesterségesen felduzzasztott **Tengerszem-tavacska** fölött találjuk a szép fekvésű **Tengerszem Szállót**. Az 1952-ben feltárt **Béke-barlang** gyógyhatású **levegőjének** hasznosítására **barlangi asztmaszanatóriumot** alakítottak ki, amely a jósavói bejáraton át közelíthető meg. A barlang klímája eredményes az **asztmatikus betegségek gyógyításában**.

A karszt területén nagy értékű román kori templomokat találunk.

SZALONNA Árpád-kori műemlék református temploma hazánk román stílusú építészetének egyik legszebb példája. A 12. századi **Szent Margit-körtemplomot** a 13. század második felében bővítették. Belsejében 13. századi freskókat csodálhatunk meg. A **diadalíven**, kör alakú mezőkben a 15. század elején készült **prófétákat** ábrázoló freskók láthatók. A festett karzat és a **kazettás mennyezet** eredeti darabjai 1777-ből valók. A **népies barokk** stílusú galériás torony **haranglábat** 1765-ben emelték. Közeliében található a Rakaca-patak felduzzasztásával létrehozott **Rakacai-tó**, a horgászok és a vízisportok kedvelőinek paradicsoma.

TORNASZENTANDRÁS plébániatemploma a 12. századból való. **Ikerszentélyes kialakítása** hazánkban **egyedülálló**. Egyes vélemények szerint ezt az építészeti megoldást a II. András feleségével, Gertrúd királynéval hazánkba érkező, meráni stílust képviselő építészek alkalmazták.

RUDABÁNYA az ország egyik legrégebb bányásztelepülése. Először 1299-ben említik oklevélben, majd 1351-ben városi rangot kapott. 1378-ban szabad királyi **bányászváros lett**. A középkorban **vas-, réz- és ezüstabányászat** folyt itt. A bányászat történetét mutatja be az **Érc- és Ásványbányászati Múzeum**. Gótikus stílusú **református templomát** a 14. század végén épült, de a 16. században romba dőlt, **háromhajós csarnoktemplom** nyugati hajórészből alakították ki. 120 táblából festett, **fakazettás mennyezetét** Contra András és fia, Mátyás jolsvai asztalosok készítették a 17. században. Az **északi hajó** falán 1420–1430 körüli freskók láthatók.

SZENDRŐ Az oklevélben először 1317-ben említett község várát a **Bebek-család** építtette a 14. század közepén, de végleges formáját a 16. században nyerte el. A török hódoltság idején **végvárként szerepelt**. Eger eleste után a **törökök többször is sikertelenül ostromolták**. Később császári csapatok foglalták el, majd a függetlenségi háborúk idején **birt nagy jelentőséggel**. **Maradványai** a Bódva bal partján emelkedő **Vár-hegyen láthatók**. Református harangtornyát a vár egyik bástyájából alakították ki. **Ferences rendi katolikus temploma** a 17. században épült, majd a 18. században barokk stílusban bővítették.

A Baradlán kívül a karszton a **Béke- és a Szabadság-barlangok** tartoznak hazánk legnagyobb barlangjai közé. Az előbbi 7,2 km, az utóbbi 3,3 km hosszú. Megemlítendő még a **Vass Imre-**, a **Kossuth-** és a **Meteor-barlang**.

A barlangba látogatók általában a következő programok között választhatnak. Az úgynevezett rövid túra az aggteleki vagy a jósvafői bejáratához közel eső 1, illetve 1,5 km-es szakaszt tekinti meg. A 2,3 km-es középtúra az Aggtelek és Jósvafő között kialakított mesterséges vörös-tóí barlangbejáratától indul és a jósvafői mesterséges bejáraton jön ki. A hosszú túra résztvevői előbb az aggteleki rövid túrát, majd az előbb említett középtúra útvonalát teszik meg. Az Aggtelek és Jósvafő közötti 6 órás, 7 km-es szakaszt általában csak kis létszámú szakmai csoportok járják végig. Akik a Domicát is meg kívánják látogatni, Aggteleknél léphetik át a határt.

Az Aggteleki-hegység falvainak szélén érdemes figyelni a fejfás temetőkre. A fejfák általában tölgyből és bükkből készülnek változatos formákban. Megjelenésükben az elhunyt embert jelentik, így vésetükről sok mindent megtudhatunk az elhunytól. A tölgylevél férfit jelent, a szív asszonyt, a bimbó fiatalon elhunytat. A cserépből kinövő fa vagy virág az örök életbe vetett hitet jelenti.

AGGTELEK Itt alakították ki az Aggteleki Nemzeti Park egyetlen látogatóközpontját ajándékbolttal, Tourinform-irodával. Itt lehet túrákra is jelentkezni. A barlang természetes bejáratát egy meredek sziklafal alján találjuk. Hangversenytermében rendszeresen rendeznek hangversenyeket. Szomszédságában a Barlangmúzeum bemutatja a karsztosodás folyamatát, formáit és a régészeti leleteket. A közelben a modern Cseppkő Szálló várja a vendégeket.

JÓSVAFŐ az Aggteleki Nemzeti Park központi települése, a Baradla-barlang jósvafői mesterségesen kialakított bejáratától körülbelül 1 km-re található.

A község neve először Ilusafey formában egy 1272-es oklevélben szerepel. Zsigmond király 1399-ben kelt iratában már a település részletes leírását találjuk. Az oklevél egy működő hámor és egy torony nélküli kőtemplom leírását is tartalmazza. A mai református templom erődfallal körülvett, beleséjét kazettás mennyezet díszíti, de figyelemre méltó a karzat, a szószékkorona és a padelők díszítése is. A templom fölötti dombon helyezkedik el az izraelita és a református temető, a templomtól különálló harangtorony, valamint a kopjafás emlékpark. Az ófalui részben található a Tájház, az Erdei Iskolai Bázishely és a szabadtéri színpad, és az egykori Középső-vízimalom, amelyet jelenleg fogadóvá építettek át. A falu főterén találjuk a Községházát, valamint az 1848-as és az 1956-os forradalmak és az államalapítás emlékére állított kopjafákat. Az 1996-ban megnyitott Baradla Galériában a természet és a felszín alatti világ ihlette képzőművészeti alkotások tekinthetők meg. 1999-ben a település nagy részét műemléki jelentőségű területté nyilvánították. Napjainkban a barlang bejáratától induló, szervezett faluséták keretében lehet megismerni a község természetes, épített és kulturális környezetének harmóniáját, a népi építészet jellemző vonásait és legérdekesebb épületeit.

A Baradla-barlangba mesterséges bejáraton juthatunk be. Innen érhető el a csodás cseppkőképződményeiről híres Óriások terme. Méretei is lenyűgözőek: hossza 125, szélessége 55, magassága 30 méter. A Jósvafőről induló rövid túra hossza körülbelül 1,5 km. A barlang bejárata közelében, a

ge néhány centimétértől 20 méterig is terjedhet. Ezek a víz oldó hatására szivacsossá vált kőzet berogyása révén, vagy a barlangi mennyezet beszakadása esetén keletkeznek. A dolina fenekén a szivacsos kőzetben eltűnik a csapadékvíz, kivéve, ha a dolina fenekén vízzáró agyag van, mert akkor dolinató keletkezik (Vörös-tó). Ezeket az Aggtelek és Jósvalfő közötti út mentén kényelmesen megfigyelhetjük.

A csupaszig vagy gyér növényzetű lejtős mészkőfelszíneken a záporok és az olvadó hólé a mészkő oldásával sok keskeny barázdát mélyíthet a kőzetbe. Így alakulnak ki az úgynevezett karrmezők. Megfigyelhető az Aggteleki-tó partján. Ugyanitt az úttest másik oldalán *vakuölgyet* látunk, legmélyebb pontján víznyelővel. A zombolyok rendszerint nagy mélységű függőleges aknabarlangok. A Vecsem-bükki-zsomboly 236 méter mély. (A világ legmélyebb zsombolya a Jean Bernard-zsomboly 1410 m.)

A karsztvíz építő munkájához tartoznak a cseppkövek. A barlang mennyezetén lecsöpönő vízből kiváló mészkő alkotja a függő cseppkővet (*sztalaktit*), a barlang aljára lecsöpönő vízből kiváló mészkőből lesz az állókő (*sztalagmit*), ha pedig a kettő összeér, cseppkőoszlopról beszélünk (*sztalagtát*). Repedések mentén, szivárgó vizek esetén cseppkőfüggönyök képződnek, a falakon lecsorgókból pedig cseppkőkérgeződések. A Baradlában találjuk Földünk legnagyobb álló cseppkővét, a 18 m magas úgynevezett Csillagvizsgálót, amelynek a súlya 911 tonna.

A legjelentősebb barlangokból is 30-at lehet felsorolni, amelyekből 20 fokozottan védett. Ezek közül kiemelkedik az *Aggteleki-cseppkőbarlangként ismert Baradla-barlang*, amely Közép-Európa legnagyobb barlangja. A világon nagyságrendben a 42., látogatottságát tekintve a 16. helyet foglalja el. A Baradla-barlang teljes hossza 24 km, amelynek 7 km-es szakasza szlovák terület alatt van. A szlovákiai rész neve Dómica. A Baradla-Dómica-barlangrendszer a mérsékelt égöv egyik leghosszabb cseppkődiszes, aktív patakos barlangja.

Magyar területen a Baradla főága is 7 km, benne a Styx folyik, de van két nagyobb mellékága is, a Retek-ág és a Törökmecset-ág. A barlang főágán vannak olyan szakaszok is, amelyeknek a belső tere közel 50 méter magas. A mai szint alatt 30–40 méterrel lejjebb pedig állandó vízfolyás alakult ki az alsóbb barlangjáratokban. A cseppkőképződményekben csodálatosan gazdag barlang kialakulásának kezdete a harmadidőszak vége.

A Baradla-barlangról az első frásos emlék 1549-ből való. Benne 21 féle virágtalan növény és 262 állatfaj él. Európa egyetlen más barlangjában sem találtak még ennyi élőlényt. A vizekben ma is találkozhatunk a pokoli vakrákkal vagy a szemercsés vak ászkával.

Az Aggteleki-hegység területének különlegesen értékes növényvilága is hozzájárult ahhoz, hogy az UNESCO 1979-ben Nemzetközi Bioszféra-rezervátummá minősítette a térséget. 1986. január 1-jén alakult meg az Aggteleki Nemzeti Park, majd 1995-ben az UNESCO az Aggteleki- és a Szlovák-karszt barlangvilágát a Világörökség részévé nyilvánította.

1995-ig a barlang, mint természeti érték csak két – a Föld leghosszabb barlangja, a több mint 500 km-es Mammut-barlangrendszer (Flint-Mammoth Cave, USA, Kentucky) és a világ legnagyobb vízhozamú folyómedrét alkotó Skocjan-barlang (Szlovénia) – esetben nyerte el a Világörökség címét.

A Garadna vizét Lillafürednél, a hákori vaskohók céljára, **felduzzasztották**. Az így keletkezett Hámori-tó hossza másfél kilométer, szélessége 120 méter, míg mélysége sehol sem haladja meg a 8 métert. A tó felső végénél találjuk a **garadnai őskohót**, védett ipari műemlékünket. Érdekes látnivaló még az **újmassai vasolvasztó** és mellette a **Massa Múzeum**. Az újmassai vasolvasztót **Fazola Frigyes**, a hámoralapító Fazola Henrik testvére, építette 1810-ben.

A 3-as út a Hernád völgyének peremén haladva Tornyosnémetinél éri el a szlovák határt.

MUHI határában semmisítette meg Batu tatár kán IV. Béla magyar király seregét 1241. április 11–12-én. A csata **750 éves évfordulóján**, 1991-ben monumentális emlékművet állítottak a Nemzeti Emlékhelyen (Vadász György és Kiss Sándor alkotása).

ÓNOD A Sajó és Hernád vizei védték a 14. században épült szabályos négyszög alakú várat, amelyet a **16. század első felében** Perényi Imre nádor és felesége, Kanizsai Dorottya, **jelentősen megerősített és bővített Alessandro Vedanival**. A vár a Sajón átvezető rév és a főútvonalak csomópontjának biztonságát szolgálta. A Rákóczi-szabadságharc idején a várral szemben lévő Körömi-mezőn tartották **1707-ben** azt az országgyűlést, amelyen kimondták a **Habsburg-ház trónfosztását**. A romos vár egyes részleteit helyreállították. Közeliében, a Vár u. 17. szám alatti tájházban Ónod és Muhi helytörténeti anyaga látható.

A római katolikus templomban Szent Faustus ereklyéi láthatók, amelyeket XII. Ince pápa ajándékozott II. Rákóczi Ferencnek.

SAJÓLÁD római katolikus temploma és plébániaháza az **1387-ben** alapított pálos kolostor köveiből épült. A kolostor leghíresebb perjele **Martinuzzi Fráter György**, a 16. század legismertebb politikusa volt.

Az Aggteleki-hegység

Az Észak-Borsodi-karszt, vagy ismertebb nevén **Aggteleki-hegység**, a Sajó-medencétől északra, a hajdani Gömör-Tornai-karszt magyarországi területén található, közel **20 ezer hektárnyi területen**. A karszt kőzetanyagát nagyrészt a 220 millió évvel ezelőtt itt hullámszott triász kori tenger üledékeiből képződött mészkő és dolomit alkotja. Átlagos magassága **4–500 méter**. Itt alakultak ki hazánkban a legszebb és legnagyobb karsztos formák.

A karszt területén csak ritkán található felszíni vízfolyás, a karsztforrások viszont **bővízűek**, a völgyekben sokszor valóságos patakokként lépnek elő a sziklákból.

A fennsíkai formák közül legfeltűnőbbek a **dolinák**. Ezek néhány méter, máskor 100–200 méter átmérőjű, rendszerint kerek, tálszerű mélyedések, amelyeknek a mélysé-

legnagyserűbb épületei közé tartozott. Az emelet az udvartartás céljait szolgálta, a földszinten és az alagsorban lakott az őrség és a személyzet. A pincében az uradalomból befolyt gabonát, bort stb. raktározták. A vár fénykorát Nagy Lajos alatt élte, aki innen intézte az ország dolgait. 1381-ben a Velencével kötött úgynevezett torinói békét ünnepi külsőségek között itt ratifikálták. Nagy Lajos halála után Diósgyőr egészen 1526-ig a királynék javadalma volt. A török időkben palotajellegét elvesztve erődítménnyé alakult át. A későbbiekben azonban folyamatosan csökkent a vár védelmi jelentősége, és a 18. századra teljesen elromosodott. Igazi feltárása, műemléki helyreállítása 1950 után indult meg. Az egykori hatalmas, mintegy 50 helyiséget magába foglaló palotából mindössze csak négy magas torony és az őket összekötő épületszárnyak földszintje áll. A keleti palotaszárnyban volt a kétszintes kápolna. Az emeleti részben volt Giovanni Dalmata alkotása a „Diósgyőri Madonna”-ként számon tartott reneszánsz oltár, melynek töredékei ma a Magyar Nemzeti Galériában láthatók. Ma Vármúzeumként működik, vártörténeti és régészeti kiállítással. A régészeti kiállítás a pincészinon van. Panoptikumot is találunk középkori figurákkal.

Údvarán ma szabadtéri előadásokat tartanak a Miskolci Nyár keretében. Itt zajlanak a Diósgyőri Várjátékok, a Kalácsa Nemzetközi Folkfesztivál és a Nemzetközi Dixieland-találkozó. A vár melletti Déryné-ház falán emléktábla hirdeti, hogy itt élt a magyar színészet hőskorának egyik legnagyobb alakja, Déryné Széppataki Róza.

Miskolcra kisvasúttal vagy városi busszal is elérhetjük Lillafüredet.

LILLAFÜRED A Hámori-tó parti üdülőtelepet 1892-ben hozták létre gróf Bethlen András miniszter kezdeményezésére, amelyet feleségéről, báró Vay Lilláról neveztek el. A Palotaszálló a Garadna és a Szinva patakok találkozásánál épült, Mátyás korabeli vadászkastély stílusában. Lux Kálmán tervei szerint, jórészt külföldi kölcsönöket felhasználva épült meg 1927–1930 között. A második világháborút követő években SZOT-üdülőként, 1998 nyaratól pedig felújítva, Hotel Palota néven, háromcsillagos szállodaként üzemel. József Attila az 1933-as írókongresszus alkalmával itt írta az Óda című versét. A Palotaszálló mögött a Szinva vízesésében gyönyörködhetünk. (Csak vízbőség esetén, mert a Szinva-forrás vizét elvezették.) A függőkertekből nyílik a Petőfi (ugyanis Petőfi is járt itt), más néven Anna mésztufabarlang.

Az egri út mentén (a nagy parkoló mellett) a Szent István-cseppkőbarlang bejárata nyílik. Feltárását Kadics Ottokár végezte el a 20. század első évtizedeiben. 1931-től látogatható, a látogatók 45 perces séta keretében ismerkedhetnek a természet alkotta cseppkőképződmények világával. A barlangtól mintegy kétszáz méterre, az Erzsébet sétányon találjuk Herman Ottó (1835–1914) egykori házát, az úgynevezett „Peleház”-at, ahol idős korában lakott és dolgozott.

Herman Ottónak a kezdeményezésére indult meg a bükk-i barlangok ősrégészeti kutatása. Ő volt az, aki először ismerte fel, hogy a Lillafüred környéki barlangok lakóhelyek lehettek. A kiváló tudós a közeli Hámor község temetőjében van eltemetve.

A közelben – Hámor község felett – találjuk az ősember leletéről híres Szeleta-barlangot is, ahová félórás sétával, emelkedő úton juthatunk fel.

értéke van a temetőben lévő, rönkfából épített úgynevezett **deszkateplomnak**. Helyén már a 17. század végén fatemplom állt, amely többször leégett. A mai erdélyi jellegű, rönkfából ácsolt református templomot 1938-ban építették. Az 1997-es gyűjtogatás áldozatává vált templomot országos összefogással építették újjá.

A közeli Hősök terén áll a 18. században épült **minorita templom és rendház**. Tervezője Giovanni Battista Carlone egri építész volt. Helyén már a 15. században templom állott. Főoltárképe – „Mária mennybevétele” – 1867-ben került ide, Sajósy Alajos alkotása. Pompás barokk faragott padjai Stöcherle József eperjesi minorita asztalos munkája, a szószéke Piringer Ágoston szerzetes munkája. A templom kriptájában nyugszik a rendház alapítója, a szentség hírében elhunyt P. Kelemen Didák.

A Miskolctapolcára vezető út mentén találjuk az **Egyetemvárost**. Központi Könyvtára őrzi a híres, 30 ezer kötetes **Selmeci Műemlékkönyvtár**at. Az egyetem aulájában a Tudás fáját szimbolizáló hollóházi porcelán faliképet Szász Endre készítette. Az aulában koncerteket és kiállításokat is rendeznek.

Kirándulások Miskolc környékére

MISKOLC-TAPOLCA Az Egyetemváros érintésével jutunk Miskolc-Tapolcára, az ország egyik legszebb fekvésű fürdőhelyére. Tapolca hévize, meleg vízü forrást jelent. Geológiai törésvonalak mentén hideg karszt- és meleg termálvizek bukkannak a felszínre. Az évezredek óta ismert meleg forrásokat a **szerzetesek gyógyításra használták**. A mai **Barlangfürdő Európában egyedülálló**. A karsztos barlangi járatokból előtörő 30°C-os gyógyvizet száz év óta keresik a gyógyulni vágyók. A barlang egyik ágában a **dögönyöző-zuhany** természetes masszázst ad. A **Tavi-fürdő** kagyló alakú medencéjéhez a Barlangfürdőből **sziklaalagút vezet**, és itt is találunk dögönyöző vízsugarakat. A közelmúltban **élményfürdőt** is létesítettek. A **strandfürdő** úszómedencéit (az egyik 100, a másik 50 méteres) hatalmas fás, füves térség veszi körül. A **csónakázótó** az erdő szélén ősfák és apró szigetek között terül el. Érdekes látnivalót kínál a két **mésztufa barlangból kialakított Szikla-kápolna** a lakónegyed területén.

DIÓSGYŐR Lillafüred irányába, a **Szinva völgyében** nyugat felé haladva **Diósgyőr várát** érintjük.

E helyen már Anonymus említ egy honfoglalás korabeli földvárat. A tatárjárás pusztítása után Ernye bán lakótornyos várat épített kőből. Az építkezést fia folytatta, és Diósgyőrbe pálos szerzeteseket is telepített. Később Károly Róbert birtokába került, aki a várat és a környékét királynői javadalommá tette, és hozzákezdett a mai vár kiépítéséhez. A teljesen kőből épült, szabályos négyszögű vár, sarkaiban a négy hatalmas toronnyal, kora

Műemlékegyüttese, az avasi Református templom és harangláb, háromhajós, gótikus, torony nélküli csarnoktemplom. Építése a 13. században kezdődött, a gótikában folytatódott. Belső berendezésének legértékesebb darabja az 1490-ből való reneszánsz intarziás stallum, amely feltehetően a diósgyőri várból került ide. Az oldallapján fekvő koronás oroszlán Anjou-lobogót tart. A stallumot Nagy Lajos adományozta a templomnak. A templom melletti különálló harangtorony a 16. században épült. A műemléktemplomot és a harangtoronyt a város ősi temetője övezi. Itt van a síremléke két gályarab prédikátornak, itt nyugszanak Tompa Mihály szülei és a Latabár színészcsalád ősei.

Az Avas oldalában, az egykor nagy jelentőségű borkultúrára emlékezve, mintegy 500 borospince található. A templom mellől kiinduló lépcsősoron a tetején 1963-ban felépült, szép vonalú modern kilátóhoz és presszóhoz (Hoffer Miklós és Vörös György munkája) jutunk, amely tévétoronyként is működik.

Közvetlenül az Avas alatt, a Papszeren áll a Herman Ottó Múzeum. A múzeumban gazdag helytörténeti és népművészeti anyag van. A múzeum előtt álló Herman Ottó szobrot Medgyessy Ferenc alkotta.

Visszatérve a városba, a Széchenyi utcán továbbhaladva a Városház térre jutunk. Itt találjuk a Megyeházát, a Városházát és a Szeremley-házat. Ez utóbbin emléktábla jelzi, hogy itt szállt meg Petőfi Sándor 1847-ben. A tér közepén Melocco Miklós eredeti megoldású Széchenyiszobra áll 1994 óta. Vele szemben érdekes virágóra érintésével a Dísz térre jutunk, ahol a millenium alkalmából Szent István szobrát helyezték el (Jószay Zsolt). A megyeháza szomszédságában, a Szemere-kertben állították fel a város szülöttjének, Szemere Bertalannak a szobrát (1906, Róna József).

A Deák tér és a Kossuth utca kereszteződésénél áll a Református, népies elnevezéssel a Kakas-templom. Harangtornya 68 méter magas. Itt van a város legnagyobb harangja, az „Eszter-harang”, amely minden Eszter-napon megszólal. A Deák téren áll Deák Ferenc szobra (Gárdos Aladár alkotása). A szobor közelében, kertes udvarban találjuk a város nagy értékű egyházi műemlékét, a görögkeleti ortodox templomot. A 18. század végén görög kereskedők építették. Belépve, padok nélküli ellipszis alakú központi csarnokba jutunk. Ennek keleti végében, néhány lépcsővel megemelve található a szentély. A külső és belső szentélyt a 16 m magas barokk ikonosztázion választja el egymástól, Jankovics Miklós egri faszobrász alkotása. A képfal 88 képből áll és a közepén nyílik a „királyajtó” a belső szentélybe. A főhajó falán a „Kazáni Fekete Mária” híres kegyképét látjuk, amelyet II. Katalin cárnő ajándékozott az ortodox egyháznak, amikor átutazott Miskolcon. A templom melletti épületben helyezték el a Magyar Ortodox Egyház Országos Gyűjteménye kiállítását, amely Magyarország 9 ortodox templomából származó értékes egyházi tárgyakat, ikonokat őriz.

A rövid sétával elérhető Petőfi tér felett húzódik a Tetemvár, mely nevét az 1679-es pestisjárvány áldozatainak temetkezési helyéről kapta. Építészeti

A vasút az ipar fejlődését erőteljesen segítette. A kohászati művek őse a Fazola Henrik egri lakatosmester által Ómassán épített első kohó.

A VÁROSNÉZŐ SÉTA AJÁNLOTT ÚTVONALA: Széchenyi utca – (Nemzeti Színház, Miskolci Galéria), – Erzsébet tér – (Avas-hegy, Avasi református templom és harangtorony, temető, Hermann Ottó Múzeum) – Városház tér – Szemere-kert – Deák tér (Ortodox templom, Ortodox Egyházi Múzeum) – Petőfi tér – (Deszkatemplom) – Hősök tere (Minorita templom) – Déryné utca (Színézmúzeum) – Széchenyi utca.

A város történelmi főutcája – ma közigazgatási központja – a **Széchenyi utca**. A főváros után elsőként ezen a miskolci utcán jelentek meg a sárga villamoskocsik. A **Kazinczy utca sarkán** állott hajdan a „**Három Rózsa**” vendéglő, amelynek erkélyéről **Kossuth beszélt** a miskolciakhoz.

A vendéglő helyén létesült szállodában megszállt **Edward Albert walesi herceg** és **Ferenc József** is. A szálló helyén álló mai épület homlokzati domborművén ma is látható a három fehér kőrózsa.

Ebben az utcában áll a **Miskolci Nemzeti Színház** épülete is, előreugró arkádós középrésszel.

1815-ben a Pesti Nemzeti Játász Társaság költözött Miskolcra, amely így a nemzeti színjátszás központjává lépett elő. Igaz, először a Korona vendéglőben, majd a Sötétkapuban lévő csizmadiaszínpadon tartották előadásait – a színészek között volt a kor ünnepezt színésznője, Déryné Széppataky Róza is –, amíg 1823-ban meg nem nyitották az ország első állandó magyar nyelvű kőszínházát, Kisfaludy: „A tatárok Magyarországon” című drámájával. Széchenyi István maga is páholybérletet vásárolt. Ezt az épületet tűzvész pusztította el, majd 1857-ben megépült a mai színház.

A színház mai épületét a közelmúltban újjátették fel és bővítették, melynek eredményeképpen **Közép-Európa legmodernebb színházegyüttese** jött létre. A színház szomszédságában, a Déryné utcában nyílt meg a **Színháztörténeti és Színézmúzeum**.

A Rákóczi utca torkolatánál ma is áll a város egyik legérdekesebb építészeti emléke, a **Sötétkapu**. A boltíves, kapuszerű átjáró a 18. században épült, és a 19. században húzták föléje az emeletet. Mellette a város legrégebb emeletes háza a **Rákóczi-ház**. Falán emléktábla emlékeztet, hogy itt szállt meg 1681-ben Thököly Imre és 1704-ben II. Rákóczi Ferenc. Felújítása óta a **Miskolci Galéria** reprezentatív kiállításainak ad otthont, műemléki szárnyában kapott helyet **Kondor Béla festő, grafikus (1931–1972) állandó kiállítása**.

A Széchenyi utcára nyílik a város legszebb tere, az **Erzsébet tér**, közepén állították fel 1898-ban **Kossuth Lajos** első köztéri, egész alakos szobrát, amely Róna József alkotása. A tér egyik oldalán az **Erzsébet-fürdő**, a másikon a **Miskolci Akadémiai Bizottság épülete** áll.

Az Erzsébet térről pompás rálátás nyílik a város fölé emelkedő **Avas-hegyre**. Hegynek aligha nevezhető, magassága mindössze 234 méter.

A múzeum előtt áll **Kis Jankó Bori szobra**, akinek a matyó népművészet felújítását köszönhetjük.

A jellegzetes matyó viselet és hímzés mintáit a mezőkövesdi íróasszonyok (hímzésrajzolók) készítették. **Kis Jankó Bori a leghíresebb kövesdi íróasszony volt (1876–1954).** A róla elnevezett utcában álló **kis palóc emlékháza** ma műemlék. **Benne életének, tevékenységének, a korabeli mezőkövesdi népművészetnek és lakáskultúrájának állítottak emléket.**

Érdekes látnivalókat kínál a **Mezőgazdasági Gépek Múzeuma** az Eötvös utcában.

A város **kulturális programjai** közül kiemelkedik a **Matyóföldi Néptánc Fesztivál**, minden év augusztus első hétvégéjén.

A város határában a 71°C-os szénsavas, kénes, jódos gyógyvízre települt **„Zsóry-fürdő”-t** szépen parkosították. Gyógyvize kiválóan alkalmas mozgásszervi megbetegedések és különböző női betegségek gyógyítására, valamint műtétek utáni utókezelésre. A fürdő a **nevét Zsóry Lajostól** kapta, mert 1938-ban, kőolajfúrás közben az ő birtokán tört fel a gyógyvíz.

MISKOLC Borsod-Abaúj-Zemplén megye székhelye 184 ezer lakossal **harmadik legnagyobb lélekszámú városunk.** A mai Miskolc nyugat-keleti irányban 27 km hosszan elnyúló város a **Bükk keleti lábánál**, a Szinva-patak medencévé táguló völgyében és a Szinva-pataknak a Sajó felé nyúló törmeléklejtőjén. Környezetének természeti szépsége, kereskedelmének nagyvárosias élénksége, kulturális intézményei, szállodái, vendéglátó hálózata stb. fontos idegenforgalmi fogadóterületté avatják.

A táj már a **történelem előtti időkben lakott hely** volt, hiszen a Cserépfalu határában lévő Subalyuk-barlangból előkerült ősember csontlelet 50 ezer éves. A miskolci **Avas-tetőn** előkerült **kovabánya és kőszerszám-készítő műhely** tanúsága szerint ez a terület már közel 10 ezer éve **viszonylag sűrűn lakott hely volt.** Ezt erősíti meg a bükki barlangok (Szeleta-barlang stb.) ősemberleletei is.

Anonymus már név szerint is említi **Miskolcot** és **Diósgyőrt**, tanúsítva, hogy a település magja közel ezer esztendő. Ő írja, hogy a honfoglalás után **Bors vezér** Borsod és Geuru (Diósgyőr) várával **Borsod vármegyét** alakítja ki.

A mai Miskolc helyén a **12. században a Bors nembeli Miskóc nemzetség földje** már lakottabb hely volt. A **Miskócok** telepítették **Tapolcára a benecéseket**, akik már a 13. században neves klastromiskolát tartottak fenn, és a tapolcai hévforrásoknál **gyógyulást kereső betegeket is ellátták.**

A kőben, fában gazdag Bükk és a Sajó völgyében mélyen benyúló Alföld érintkezési vonalán **Miskolcnak elsősorban hadászati jelentősége** volt, de az eltérő gazdasági jellegű tájak áruinak piaca is a város területén alakult ki. **A vasút 1859-ben érte el Miskolcot.** Ezzel egyidőben indult meg a **diósgyőri vaskohászat** korszerű átszervezése, éppen a vasút ellátása érdekében.

papucs”, Felsőtárkány címernövénye lett. A Szikla-forrást elhagyva, egy szűk sziklaszoroson lépünk be a Bükk kapuján, amely után a csodálatosan szép bükki táj tárul fel előttünk.

MEZŐKÖVESD A 3-as úton továbbhaladva, a Bükkalján fekvő Mezőkövesdre érünk, amely még 1464-ben Mátyás királytól kapta városi rangját. Egyesek még a matyók nevének eredetét is Mátyás nevére vezetik vissza. Itt lehet legszemléletesebben tanulmányozni az úgynevezett **zsákutcás településformát**. A turisták elsősorban a színes **matyó népviselet** kedvéért látogatnak ide. A matyóságot a sok színben pompázó hímzései, látványos népviselete és szokásai tették híressé. A matyók a **palócok déli csoportjához** tartoznak. Mezőkövesden kívül még **Szentistván és Tard a matyó települések**. Környezetükhöz viszonyítva megkülönböztető jellegzetesség, hogy a **matyók mind katolikusok**. *(Az ország más területein is matyóknak hívták a református környezetben szigetként megmaradt római katolikus népcsoportot.)* A 19. század második felétől a birtokok elaprózódása és az állattartás visszaszorulása szegénységhez vezetett. Még távolabbi vidékekre is kénytelenek voltak summásnak elszereződni. A sivár hétköznapiak ellensúlyozására ünnepeiket színebben, gazdagabban ülték meg. Ehhez tartozott a gazdagon hímzett szépséges népviselet.

A matyó nők ruházata gótikus vonalú. Szemben más népviseletekkel, itt a nők karcsúnak, magasnak akarnak látszani. Ezt segíti elő a csúcsban végződő főkötő, a **harang** alakú, derékban szűk **szoknya**, amely csak a bokánál szélesedik ki, mert az alja körben kifelé áll, és ez a mozgást ritmikussá teszi. A hosszú keskeny kötényt szépen kihímezték.

Egész felületében kihímzett kötényt viseltek a **legények** is, amelynek eredetéhez kedves történetük is van. Eszerint a **matyó legényt** az ördög elrabolta. Könnyű menyasszonynak csak úgy volt hajlandó visszatérni vőlegényét, ha egy **kötény virágot** visz neki. Télvíz lévén a találékonny menyasszony a kötényét hímmezte ki virággal, és így váltotta vissza a vőlegényét. Attól kezdve a legények hálából a kedvesük által kihímzett kötényt viselték.

A legények fejébúbját a **hosszú, nagy bokrétájú, széles szalagú, úgynevezett Barcsi-kalap** fedte. A hagyomány szerint egy 19. századi bíró kicsire nőtt legény fia hozta divatba, hogy magasabbnak lássék.

A **matyó népviselet** gazdag anyagát a város főterén álló **Matyó Múzeumban** tekinthetjük meg, a **Matyó élet** című kiállításon.

A múzeum, amely 1975-ben nyílt meg, megismerteti a **matyóságot életmódjával, életével, hétköznapijaival és ünnepeivel, szokásaival**. Itt a népviselet mellett a matyó népművészet talán legjobb megnyilvánulását, a térkitöltésre törekvő, sok színben pompázó hímzést is megtekinthetjük. A leglátványosabb családi ünnep a **lakodalmi volt**. A múzeumban látható a **menyasszony gazdag stafírungjával feltornyozott székér**, amelyet a lakodalmi alkalmával az egész falun végigvittek, hogy mindenki láthassa.

A múzeum szomszédságában áll a **katolikus templom (15. sz.)**. Belsejét, amely – a mennyezeten és középkori keresztelőkápolnájában – a **matyó népviseletet és a matyók világát** jeleníti meg: **Mezőkövesdi Takács István, a kiváló templomfestő** festette. Műveivel sokfelé találkozunk templomainkban.

Erdei Múzeum és a pisztrángos tavak. A völgybe gyalog, vagy a Szilvásvárdról induló keskeny nyomközű erdei vasúton juthatunk. A Szalajka-forrás a Szilvásváradtól keletre emelkedő Istállós-kő (959 m) tövében fakad, majd a patak végigfolyik a 4 km hosszú Szalajka-völgyön. A kisvasút végállomásánál találjuk a Szalajka-patak mésztufa kiválásáról híres „Fátyol vizesés”-t, valamint a Szabadtéri Erdi Múzeumot, amely az erdei emberek életét, munkáját mutatja be. Innen félórás sétával felkapaszkodhatunk az Istállós-kői barlanghoz, ahonnan előkerültek az ősember kőszerszámai és a tűzhelye. Visszaindulva Szilvásváradra, megcsodálhatjuk a Szalajka-patak felduzzasztásával létrehozott úgynevezett Pisztrángos-tavakat, a pisztrángtenyésztő telepet és a Szikla-forrást. Az egyik tó parján a 19. századból való öntöttvas tábla felírása figyelmeztet, hogy: „Tilalmas a halászat ebadta.” A völgy mentén 24 hektáros ősbükkösben gyönyörködhetünk.

SÍKFÖKÚT az egyik másik kedvelt kirándulóhelye az Egertől 12 kilométerre, a Kánya-patak völgyében fekszik, amelynek tavát az Imre-forrás vizének felduzzasztásával hozták létre.

NOSZVAJ kedvelt kiránduló- és üdülőhely. Jellegzetes hegyi falu, amelyet minden oldalról 300–500 méteres hegyek, dombok vesznek körül. A település az egri történelmi borvidék szerves része. Barokk-copf stílusú kastélyát báró Szepessy Sámuel építtette Povolni Jánossal, 1775–1780 között. Az építés befejezése és a kastély kifestése de la Motte császári ezredes nevéhez fűződik. Szepessy Sámuel ugyanis anyagi eszközök híján kénytelen volt eladni a kastélyt Almásy Antalné báró Vécsey Annának. Az ő második férje volt de la Motte Antal császári ezredes.

A kastély freskói antik témákat dolgoznak fel, de érdekes a madaras szoba sok madárfigurája is. A díszterem mennyezetén a bor élvezetét bemutató jelenetet örökített meg a festő, Szikora György. Parkjában nyaranta klasszikus zenei hangversenyeket tartanak. A kastély ma szállodaként üzemel, néhány terme kastélymúzeumként látogatható.

BOGÁCS Noszvajtól 6 kilométerre található. Kénes ásványi sókat is tartalmazó 70°C-os termálvize hatékonyan segíti elő a reuma, ízületi és mozgásszervi betegségek gyógyulását. Több termálvizes nyitott, fedett és egy gyermekmedencén kívül sportolást biztosító úszómedencéje is van. Évente több mint negyedmillióan keresik fel a termálfürdőt. Jelentős a falusi turizmus a térségben. Bogács a Bükkaljai Borvidék központja is.

FELSŐTÁRKÁNY Egerből a Felsőtárkányi Erdi Vasút muzeális kisvasúttal is eljuthatunk Felsőtárkányba. A település legjelentősebb állandó vízforrása a Szikla-forrás, amelynek vizét itt tóvá duzzasztották. A tavon horgászversenyeket tartanak. A tó partján tartják a majálist és a Szent István-napi rendezvényeket is. A környék védett növénye, a „boldogasszony

rony nélkülség. A külső falakat sávosan váltakozva rózsaszínű és zöldesszürke kváderkövekből építették. A homlokzaton jellegzetes román kapuzat és rózsablak látható. A hajók boltozata már csúcsíves. A templom déli oldalánál a hajdani kolostor alapfalait látni, a quadratúrájában egy csorgókúttal.

Sajnos, a templom fölött a Bél-kő szörnyű kőbánya-sebhelyei látszanak. A kibányászott mészkő mennyiséget a bélapátfalvai cementmű fogyasztotta el. Egyik legszebb természeti környezetünk elpusztításának jellegzetes példája ez. A cementgyár működését már leállították.

SZILVÁSVÁRAD Egeről 35 kilométerre találjuk Szilvásváradot. Kör alakú, klasszicista református templomát Hild József tervezte 1837–1845 között. Az egykori volt Pallavicini-kastélyt Ybl Miklós tervezte (1860), amelyet 500 hektárnyi védett kastélypark vesz körül. Ma szállodaként üzemel. Érdekes látnivalót kínál a kastélyhoz tartozó, klasszicista stílusban épült ménistálló, ahol hat törzsmén számára van hely. A ménistálló egyik szárnyában kapott helyet a Lovastörténeti kiállítás, amely a lipicai lófajta tenyésztésének történetét mutatja be, a lótenyésztéshez kapcsolódó kovács- és bogárnemesség szerszámaival és egy kocsibemutatóval kiegészítve.

A lipicai ló ősei Karthágóból kerültek Európába, még az ókorban, a pireneusi lóval keresztezve alakult ki a híres andalúziai ló. 1576-ban II. Károly főherceg az adriai, Trieszthez közeli Lipizzában ménest alapított, amely a Habsburg-udvart és a bécsi spanyol lovasiskolát látta el lovakkal.

A lipicai ló magyarországi tenyésztését 1806-tól számítjuk. A lipicai ménes előbb Mezőhegyesre, majd Fogarasra, később Bábolnára költözött. A szilvásvárad környezete lehetővé tette az eredeti lipicai tenyésztési körülmények megteremtését, ezért a ménes 1952-ben áttelepült ide, és a mai napig is Szilvásvárad a magyar lipicai ló hazája. A jelenlegi lóállomány 250 körül alakul. A csikók 3 éves korukig a Bükk-fennsík, a Nemzeti Park kiemelten védett helyén nevelkednek. A fennsík központi nevelőhelyén – Csipkés-kúton – hangulatos üdülőházak és teljes panzió várja a vendégeket lovaglási, lovas szánkózási, kocsikázási lehetőséggel. A Szilvásváradon tenyésztett lipicaiak elsősorban a fajta fogatos használatára alkalmas típusát képviselik, melyet fémjeleznek a fogathajtó sportban elért kiemelkedő hazai és nemzetközi eredmények.

Szilvásváradon évente hazai és nemzetközi hírű lovastalálkozókat rendeznek. Legismertebb a Lipicai Lovas Fesztivál és a Fogathajtó Verseny. (Fogathajtó világbajnokságot is rendeztek már.) A völgy torkolatában épült fel Európa egyik legszebb fekvésű lovasstadionja, amelynek nézőterén 15 ezer néző fér el. Szemben a pályával épült fel az 1500 férőhelyes fedett lovarda, ahol lehetőség nyílik műlovaglós és akadályversenyek rendezésére is.

Az Orbán-ház állandó kiállításán a Bükki Nemzeti Park természeti értékeivel, állat- és növényvilágával ismerkedhetünk meg.

A hely turisztikai keresettségét az innen nyíló Szalajka-völgy, az ország egyik legszebb magashegységi völgye is biztosítja. Neve az itteni ősi mesterségre, az üveggyártáshoz használt hamuzsír (latinul *sal alcalicus*) gyártására utal. Csodálatos természeti adottságai és különleges látnivalói a Szalajka-patak, a Szikla-forrás, a Fátyol-vízesés, az Istállós-kői ősemberbarlang, az

Történelmi emlékei mellett Eger 1976 óta hivatalosan is fürdőváros. Az itt feltörő víz gyógyhatása már a korai időkben ismert volt. A víz rendkívül alkalmas mozgásszervi panaszok, reumatikus betegségek kezelésére. A kutatók kiderítették, hogy az első fürdő írásos nyoma 1448-ból való, amely tanúsítja: a fürdő a karthauzi barátok használatában volt. Gyógyító vizét a törökök is felismerték. A városban két fürdőt is építettek. A Termálfürdő területén áll az egykori, szépen felújított Törökfürdő, más néven Arnaut pasa fürdője. 1610 és 1617 között épült, meleg vizes medencével rendelkezett, amelyet a környező források táplálnak ma is. (A másik török fürdő, a Valide pasa fürdője a vár közelében állt és gőzfürdő volt. Feltárása és konzerválása a 80-as években fejeződött be.) A közeli Flóra Hotelben gyógyászati és wellness-központ is működik. A fedett Bitskey Aladár Úszoda érdekes épülete Makovecz Imre tervei alapján 1998–2000 között épült fel. Az uszoda egy 50 méteres úszómedencével, egy kisebb medencével és pezsgőfürdővel rendelkezik.

Az egri városnézést a turisták gyakran fejezik be a Szépasszony-völgy tufába vájt híres borospincéiben.

Kirándulóhelyek Egerből

Egerből a 25-ös úton észak felé haladva érjük el a város környékének legismertebb kirándulóhelyeit, Szarvaskőt, Bélapátfalvát és Szilvásváradot.

SZARVASKŐ A völgykatlanban megépült település fölötti meredek sziklán ül a szarvaskői vár. A 13. században épült vár az egri püspök tulajdona volt, és sorsa is azonos volt az egri váréval. Ebbe a várba zárkózott be Telekessy István egri püspök mindaddig, amíg vissza nem helyezték püspöki székébe, amelytől Rákóczihoz való hűsége miatt megfosztották. A vár alatti szűk sziklaszorosban csak az út és az Eger-patak fér el. Ezt az utat még 1840-ben Pyrker érsek vágatta a sziklába, hogy megkönnyítse a közlekedést észak felé a patak völgyében.

BÉLAPÁTFALVA Szarvaskő után a jobbra elágazó út halad végig a Bükk északnyugati lábánál, érintve Bélapátfalvát és Szilvásváradot. Bélapátfalva az ősi Bél nemzetség birtoka volt. Régi neve Bélháromkút volt a latin oklevelekben szereplő Trium fontium után. Országos híru műemléke a ciszterci apátsági templom. A Bél-kő tövébe 1232-ben II. Kilit egri püspök (II. András Aranybullájának fogalmazója) telepítette a francia cisztereket. Ez a templom a ciszterciek román kori templomépítészetének egyetlen épen maradt magyarországi példája. Jellemző sajátossága a háromhajós, kereszthajós alaprajz, főként pedig a szentély és a kereszthajó egyenes vonalú záródása, továbbá a to-

Az 1552-es ostrom idején itt tudták megakadályozni, hogy az oszmán támadók aláaknázzák a falakat. A megoldás az volt, hogy 20–30 méterenként egy dobot helyeztek el, amire borsót pakoltak, és amikor a törökök elkezdtek csákányozni a falat, hogy elhelyezték az aknát, a borsók felvették a rezgést, a dobon pedig hallhatóvá vált mindez. Így sikerült megóvni a várfalakat az aknás robbantástól. A kazamatarendszer teljes kiterjedéséről nincs teljes és pontos információ, jelenleg egy rövid szakasz látogatható.

A várban szólni kell még a Föld-bástya földalatti helyiségeiben megnyílt Panoptikumról is, ahol az egri csillagok és a 16. századi végvári élet jellegzetes szereplőinek – köztük Dobó István, Szulejmán és mások – viaszszobrai elevenednek meg.

Gárdonyi Géza kívánsága szerint a várban, a délkeleti fülesbástya legmagasabb pontján temették el. Sírjának felirata: „Csak a teste!”

Az erőteljesebb feltáró munka Gárdonyi Géza „Egri csillagok” című művének megjelenése után kezdődött, és a fontos állagmegóvó munkával együtt ma is tart.

A vár történelmi hagyományait a kiállítások mellett programokkal is felelevenítik. 1996-tól minden esztendő júliusának utolsó hetében rendezik meg „Végvári vígasságok Egerben” címmel az egri várjátékokat. A programsorozat kosztümös felvonulással veszi kezdetét, haditornacsapokat tartanak bemutatót, a Keleti kultúrák napján pedig a vár török kori mindennapjai elevenednek meg.

A vár felső kijáratán jutunk Gárdonyi Géza házához, ahol az „Egri csillagok”-at írta. A ház kertjében helyezték el az író szobrát (Somogyi Árpád alkotása). A ház irodalmi múzeum, amelyben az író által használt eredeti berendezést őrizték meg.

A vár alatti kis utcákon keresztül az Eger-patak hídján át érjük el Eger másik központját, a Dobó teret.

A Dobó tér volt régen a város piactere, ahol már a középkor óta vásárokat, piacokat tartottak. A téren álló minorita templom a művészettörténészek szerint az ország legszebb barokk temploma. A templomot nagy valószínűséggel Kilian Ignaz Dientzenhofer, híres prágai építész tervezte. A templom homlokzata különösen eredeti megoldást tükröz. A két hatalmas torony között ívesen kidomborodó fal ugyanis látszólag megszélesíti a homlokzatot. Ezzel a megoldással erősen hasonlít a bécsi Maria Treu templomra. A templombelső értéke Kracker Lukács János Szent Antalt ábrázoló főoltárképe és a művészi padsorok, amelyek Joseph Stöckerle minorita szerzetes munkái. A templom szomszédságában áll a Városháza eklektikus épülete.

A Dobó téren két szoborcsoport van. Az egyik Stróbl Alajos Dobó István-szobra – egy egri vitézzel és egy egri nővel – az 1552-es ostromot idézve. A másik Kisfaludi Stróbl Zsigmond „Végvári harcosok” című kompozíciója.

A Dobó tértől rövid sétával érhető el Eger török kori nevezetessége, a 14 szögű, 40 méter magas minaret. 97 lépcsőfokon, szűk csigalépcsőn juthatunk fel a minaret erkélyére, ahonnan valaha a müezzín hirdette Allah dicsőségét. A minaret mellett állt, egykori dzsámi épületét 1841-ben bontották le.

A Kossuth Lajos utca az Eger-patakon át a Várba vezető Dózsa György térbe torkollik. A mai várdombon épült fel a Szent István alapította egri püspökség első temploma, majd a román és gótikus székesegyház.

Az egri várat a 14. század közepén említi az első oklevél, de egy kisebb erődítmény már korábban is állott itt. A 16. században Perényi Péter, majd Dobó István erősíti a várat. Dobó 1552-ben maroknyi seregével meg is védi a vár török túlerővel szemben.

(A török 40–50 ezres seregével Dobó alig 2000 várvédője állt szemben. A vár ostroma 40 napig tartott, amikor a törökök kénytelenek voltak feladni az ostromot és elvonulni.)

Az ostrom után Ottavio Baldigara olasz várépítész tervei szerint korszerűsítik a várat, de a törökök 1596-ban mégis elfoglalják, mert egyrészt ekkor már hiányzott a vár zsoldos védőiből a Dobóékat még jellemző hazafiúi önfeláldozás és elszántság, másrészt a megfelelő anyagi eszközök sem álltak rendelkezésre. Török kézen maradt 91 évig a vár, majd 1687-ben a Habsburgok kezére került, akik 1702-ben a vár legfontosabb erődítményeit felrobbantották.

A vár főbejáratát Tar Istvánnak és Illés Gyulának (1952) az 1552-es ostromot ábrázoló domborműve díszíti. A főbejáratától felfelé haladva előbb a Gergely-bástya előtt haladunk el, majd a 15. századi Estei Hippolit püspökről – Beatrix királyné unokaöccséről – elnevezett kaputorony elé érünk, amelyen a püspök töredékesen megmaradt címere látható. A vár falairól igen szép kilátás nyílik a városra.

A vár falai között ma a Dobó István Vármúzeum kiállításai láthatók. A pusztulásnak indult várépítmények közül Pyrker érsek először a középkori Szent János-székesegyház műemléki védelmére adott utasítást. Az egyik pillérre Cassagrande-val kifaragtatta Szent István szobrát, valamint kitisztíttatta a vár kútját. A várudvar egyetlen megmaradt középkori épületében, a helyreállított gótikus püspöki palota emeleti helyiségeiben Eger és a vár történetét bemutató kiállítás nyílt. A földszinten épen maradt a gótikus boltíves árkádsor egy része. Földszinti helyiségében, a Hősök termében helyezték el az egri hősök csontjait tartalmazó szarkofágokat és a hősökre emlékeztető szobrokat. Ugyancsak itt helyezték el Dobó István vörös márvány síremlékét, amely eredetileg Dobóruszkan (ma Szlovákiában található, neve Ruska) volt, és Pyrker János hozatta Egerbe. A palota pincéjében működik az éremverde, ahol korabeli pénzürmék és eszközök láthatók. A Püspöki palota szomszédságában álló épületben találjuk a Képtárat, ahol 16–18. századi olasz és németalföldi, valamint 18–19. századi magyar és osztrák mesterek alkotásait helyezték el. Az úgynevezett „Setét kapun” át vezet le az út a vár alatti kazamatarendszerbe, amelyet a vár védői kaszárnnyának, fegyver- és lőszerraktárnak használtak. A földalatti folyosók a fülesbástyák alatt az ágyúk gyors elérhetőségét is biztosították az ostrom idején.

Telekessy címerével díszített patikaedények holicси gyártmányok. A Széchenyi utca végén, dombon épült fel a **copf stílusú, egyhajós, görögkeleti templom**, 1784–1799 között, Povolny János tervei szerint.

Visszatérve a Bazilikához, a vár felé vezető főútvonal, a **Kossuth Lajos utca** a barokk kori Egernek – de hazánknak is – egyik leglátványosabb **barokk-copf stílusú műemlékegyüttese**. A 18. századtól Káptalan utca a neve, a kanonoki házak miatt. A kanonokok előljárói, a kisprépost és a nagyprépost is itt építettek palotát.

A Kossuth utca elején találjuk a feltűnően szép, középrizalitos, erkélyes, késő barokk **Kispréposti palotát**. Tervezőjét nem ismerjük. A pompás **ablak- és erkélyrácsokat Fazola Henrik készítette**. Dísztermének allegorikus mennyezetképét Kracker Lukács János festette: Az erény diadala a bűn felett.

Az utca közepe táján lévő **Foglarianum** 18. századi épületében működött a **Foglár György kanonok** által alapított (1744) **jogi iskola**. Erről a kapubejárat fölötti emléktábla tanúskodik. Később a **Schola Medicinalis** (az orvosi iskola) hallgatói itt vizsgáztak. 1852-től 1949-ig az angolkisasszonyok iskolájának adott otthont.

Régi török mecset helyén építették a 18. század közepén a **ferences templomot és rendházat**. A kéttornyú barokk templom főoltárának baldachinja a legszebbek közé tartozik hazánkban. A templom egyik harangját **II. Rákóczi Ferenc ajándékozta** a barátoknak.

A templom végétől ágazik ki az **Egészségház utca**, amely az **Érsek-kert**, valamint az **egri fürdők** felé vezet. A város fürdőiről később még szólunk.

Visszatérve a Kossuth Lajos utcához, a barokk **Nagypréposti palota**, amit Batthyány Ignác nagyprépost megbízásából **Fellner Jakab** épített, a **ferencesek szomszédságában** áll. Az erkély és az ablakok **vasrácsai** a helyi rokokó **vasművesség** szép emlékei. Jelenleg a **Megyei Könyvtár** működik itt. Ebben az épületben tartott **haditanácsot Görgey és Klapka** részvételével, 1849. február 25-én **Dembinszky Henrik**, a honvéd seregek főparancsnoka.

A **barokk stílusú Megyeháza**, amelyet **Gerl Mátyás bécsi építész** tervezett, a **Nagypréposti palotával** szemben áll. Az épület **kimagasló művészi értéke a főkapu feletti félköríves vasrács**, a **Hit, Remény és Igazság** szimbolikus szobraival. Ugyancsak **kiemelkedő értéket képvisel a kapualjból nyíló két rokokó kovácsoltvas kapu**, amely a **Londoni Világkiállítás magyar pavilonját** díszítette. Az egyik kapu az **úgynevezett címeres**, a másik **szőlőfürtös**. Mind-egyiket a **Würzburgból Egerbe származott Fazola Henrik** készítette. Az épület **udvarán álló, 18. századi kétemeletes épület a volt megyei börtön**, amelynek a **falán művészi kálvária látható**. Belsejében ma **Helytörténeti kiállítást és – Heves megye úszó és vízilabda sport történetét bemutató – Sportmúzeumot** rendeztek be.

Az **Eger-patak partján áll a barokk stílusú, úgynevezett Buttler-ház**, a város legrégebbi háza, amely **Mikszáth Kálmán Különös házasság** című regényének egyik színtere volt.

A barokk ízlésre jellemző monumentális lépcsőházon át juthatunk az első emeletre, ahol az aulában, a Főegyházmegyei Könyvtárban és a kápolnában kiváló freskókat találunk.

Az aula mennyezeti freskóját, amely az egyetem négy fakultását ábrázolja, Franz Sigrist bécsi festő készítette.

A Főegyházmegyei Könyvtár perspektivikus mennyezetfreskóját Kracker Lukács János festette, és a Tridenti Zsinatot (1545–1563) ábrázolja. 132 alakja között ott ül Draskovich György pécsi püspök is, a magyar király követe. A négy sarokban a zsinaton hozott határozatokat ábrázolta a művész: a papszentelést, a szentek tiszteletét, az egyházi Indexet és a betegek kenetét.

A copf jellegű könyvtárbútorzatot – Fellner Jakab tervei szerint – Lotter Tamás egri asztalosmester készítette tölgyfából, vasszegek nélkül. A nagy értékű könyvgyűjtemény első 20 ezer példányát 1793-ban még Eszterházy püspök hozatta Bécsből, Londonból, Párizsból és Brüsszelből. Ez volt az ország első nyilvános egyházi könyvtára. Ma már százötvenezer kötete van. Ezek közül megemlítendő: Budai Krónika, Thúróczy krónikája, Mikes Kelemen eredeti törökországi levelei, Mozart egyetlen magyarországi levele, 34 középkori kódex, 1500 kézirat a 16. századtól, közel 100 ősnymtatvány.

A főiskola kápolnájának mennyezetét Franz Anton Maulbertsch oszt-rák festő, a 18. század egyik legkiválóbb mestere festette. A témája: „Az üdvözültek”.

A főiskola 53 m magas csillagvizsgáló tornyát Hell Miksa jezsuita csillagász és matematikus tervei szerint a kor legkorszerűbb csillagvizsgáló eszközeivel szerelték fel. A carrarai márványból készült meridiánvonal Közép-Európában egyedülálló. Ennek segítségével – a világon harmadikként – innen jelezték a lakosság számára a dél pontos idejét.

A Széchenyi utcában a Bazilika mellé épült a barokk U alakú érseki palota. Az oldalszárnyait Fazola Lénárd kovácsolt kerítése és kapuja köti össze.

A Széchenyi utca a város „sétálóutcája”, közepe táján találjuk a ciszterci templomot, rendházat és gimnáziumot. A mai templom helyén állott török mecsetben tartották 1687-ben a győztes keresztény hadak a hálaadó istentiszteletet. A később lebontott mecset helyén a jezsuiták építettek templomot, amely később a cisztéréké lett. A barokk templombelső legfőbb értéke a főoltár.

Barokk szimbolikája azt fejezi ki, hogy Ábrahám a Messiás ósatyja, áldozata pedig Jézus kereszthalálának előképe. Az oromzaton szárnyas kerub tartja a keresztet. Két oldalán Ábrahám áldozata és Mózes a rézkígyóval. Ez utóbbi szintén Jézus előképe. Alább Melkizedek és Áron hatalmas alakja fogja körül az Oltáriszentség imádásába merült Borgia Szent Ferencet.

A cisztérékkel csaknem szemben, a Széchenyi utcában találjuk a Telekessy püspök által 1710-ben alapított műemlék patikát, ami eredetileg a jezsuita rendházban működött. Bútorzatát tölgyfából faragták. A részben

A templom külső és belső domborművei is Cassagrande alkotásai. Őt még velencei pátriárka korában ismerte meg Pyrker, és meghívta később Egerbe.

A bazilika főhajója négy kupolaboltozattal fedett, míg a kereszthajók dongaboltozatúak. A nagy kupolát tartó pillérek körül szabadon álló oszlop-csoportok és az ezeken nyugvó hevederívek esztétikus és műszaki megoldása e korban páratlan. Feltehetően Hild József római tanulmányaira, közelebbről Carlo Rainaldi S. Maria in Campitelli templomának hasonló oszlopállításaira utal.

Az olasz márványfajtákból épült baldachinos főoltárt Nagy Virgil tervezte 1904-ben. A főoltár képe Josef Danhauser bécsi festő alkotása, és a székesegyház védőszentjét, János apostolt ábrázolja, amint a pribékek a forró olajjal teli üst felé hurcolják. A szentély boltozatán Tardos-Kenner Viktor freskóját látjuk: „Szent István megszemléli a várbeli székesegyház építését.”

A nagy kupola freskóját Takács István festette 1950-ben, és János Jelenések Könyvét ábrázolja. A cselegyeken a négy evangélista képe van. A dob ablakai között a 12 apostol képe látható. Ugyancsak Takács festette a bejárat fölötti freskót, amely a magyarság Rómához való mindenkori hűségét jeleníti meg magyar történelmi személyiségek felsorakoztatásával. A cselegyek négy női szentünket: Margitot, Erzsébetet, Gizellát és Jolantát ábrázolják.

A bal oldali mellékhajó zárófalán helyezték el az egykor a Bazilika helyén állott plébániatemplom névadó szentjének, Szent Mihálynak az oltárképét, M. Grigoletti alkotását. Ez a Bazilika szentségi oltára. A szentély jobb oldalához csatlakozó „Szent Szűz-kápolnáját” Szoldatits Ferenc Szűz Mária életéből vett jelenetekkel festette ki. Oltárképe a híres pócsi kegykép másolata.

Kiváló művészek festették a mellékoltárok képeit is: J. L. Kracker, G. Schiavone, M. Grigoletti, A. Malatesta és G. Busato. A Bazilika orgonáját a híres salzburgi Moser cég készítette. Az altemplomban van eltemetve Pyrker érsek urnába zárt szíve, mert mint mondotta: „Egerért dobogott az, legyen az egrieké!” Testét pedig a lilienfeldi ciszterci apátság sírkertjébe temették, amelynek korábban apátja volt.

Már a 18. században felmerült a gondolat, hogy Egerben egyetemet kellene alapítani. Barkóczy püspök Gerl Józsefet bízta meg a *tervezett egyetem épületének* megtervezésével, majd Barkóczy utóda, Eszterházy Károly püspök vette át a gondolatot, és ő Fellner Jakabot bízta meg a befejezéssel. A nagyrészt barokk, illetve főhomlokzatában copf stílusú épület 1785-re készült el. II. József azonban nem engedélyezte az egyetem létesítését. Ezért a közismertebb nevén „*Liceumban*” különböző oktatási intézmények kaptak helyet. Jelenleg az *Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola* működik benne.

III. László, II. András és IV. Béla királyunk. Itt tanult Anonymus. A tatár pusztítás után Itáliából, Franciaországból és Belgiumból érkeztek telepesek. 1552-ben Dobó István hatalmas török sereggel szemben megvédte a várat. Ennek történetét dolgozta fel Gárdonyi Géza az „Egri csillagok” című művében. A vár 1596-ban mégis török kézre került, és ott is maradt 1687-ig. Erre az időre emlékeztet a török emlékek legészakibb előfordulása, egy megmaradt minaret.

Eger történelmi városképét a váron kívül a 18. században emelt épületek határozzák meg, és ezek teszik Egert az egyik legszebb barokk városunkká. Ebben fő érdeme Barkóczy Ferenc, de még inkább Eszterházy Károly püspököknek volt.

Az első magyarországi hírlap, a Rákóczi által 1705-ben kiadott Magyarországi Igazmondó Hírnök is Egerben jelent meg. Egerben született Bródy Sándor. Itt járt iskolába Gvadányi József, Verseyhy Ferenc, és itt volt végvári vitéz Balassi Bálint.

Az árutermelés kibontakozásával Eger az északi vásárvárosok fontos láncszeme lett. Kereskedelmében évszázadok óta kiváló minőségű borok szerepelnek.

A VÁROSNEZŐ SÉTA AJÁNLOTT ÚTVONALA: a Széchenyi és a Kossuth utca – Dobó tér – a vár és a közelében álló Gárdonyi-ház. Önálló része a városlátogatás programjának a Szépasszony-völgy.

A Széchenyi és a Kossuth Lajos utca találkozásánál alakult ki a város egyházi központja, az Eszterházy tér. Itt épült a város két legmonumentálisabb épülete, a Főszékesegyház (Bazilika) és a Líceum, a mai Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola.

A Főszékesegyház, amelyet a pápa 1970-ben bazilika rangra emelt, az ország harmadik legnagyobb temploma. Hossza 93 m, két tornya 54 méter magas. Helyén a középkori Szent Mihály-templom állott. A középkori, Szent János evangélistáról nevezett székesegyház a várban volt. Az új székesegyház mind a két templom titulusát átvette. A tervezője Hild József volt, aki Pyrker László egri érsektől kapta a megbízást. Az 1831–1836 között épült főszékesegyház – ismertebb nevén Bazilika – klasszicista ízlés szerint épült.

Impozáns lépcsősor vezet a Bazilika hatalmas korinthuszi portikusszal ékes főbejáratához. A lépcsősor két oldalán Marco Cassagrande nagyméretű szobrai állnak: Szent István és Szent László, majd feljebb Szent Péter és Szent Pál. Az épület főhomlokzatát háromszögletű timpanon zárja le. A magas oromfalon szintén Cassagrande művei, a Hit, a Remény és a Szeretet szobrai állnak. A hevedergerenda felirata: „Venite adoremus Dominum” (Jöjjetek, imádjuk az Urat!).

A Bükk-től északra az óidei üledékekből álló **Üpponyi-sziget-hegységet** találjuk. Az Üpponyi-szorosban épült meg az ország legszebb fekvésű víztározója, a **Lázberci-víztározó**.

A Bükk hegység nem azonos a **Bükk Nemzeti Parkkal**. Ez utóbbi 43,2 ezer hektáron fekszik. Ipari környezetéből még viszonylag érintetlen szigetként emelkedik ki. Tájképi megjelenése meredek ormaival, mély szurdokvölgyeivel, a fennsík karsztos, hullámos felszínével, sok barlangjával, hegyi rétjeivel és hatalmas erdőségeivel magas fokú esztétikai élményt nyújt.

Az üdülővidék kereskedelmében meghatározó szerepet játszanak a kiváló minőségű borok.

Az üdülőkörzet **Heves megyei települései** közül, az 1997-es bortörvény szerint 11 település az egri, a **Borsod-Abaúj-Zemplén megyeiek** közül 12 település a **bükkaljai borvidék**hez tartozik. A szervezett borutak a szőlő- és borkultúrával történő ismerkedés mellett a terület művészeti és történelmi nevezetességeinek megismertetését is célul tűzték ki.

Az **egri borvidék** legismertebb borfajtái az **egri bikavér**, a **medina** és az **egri leányka**.

A híres **egri bikavért** a különböző vörös szőlőfajták – kadarka, oportó, nagyburgundi stb. – együttes szüreteléséből nyerik. Ma leggyakrabban a **kékfrankos**, **cabernet** és a **merlot házasságával** készül. A szőlőhőben lévő festékanyag adja a szinte feketébe hajló színt. Ezt a „fekete” szőlőt még III. Béla által Franciaországból behívott ciszterci szerzetesek hozták magukkal. Az Anjouk idején olasz szőlőművesek fejlesztették tovább a szőlőkultúrát. Lehet, hogy még a török időkben is gazdagodott új szőlőfajtával, mert egy igen jó bort adó fekete szőlőt az egriek **törökhóhéznak** hívnak.

A **bükkaljai borvidék** a Bükk délkeleti lejtőin főként **Bogács**, **Kács** és **Tibolddaróc** községek környékén helyezkedik el 900 hektáron. **Adottságai** a **fehérbor-szőlőfajták** termesztésére alkalmasak. Fehérborai tüzesek, kellemesen savasak és aromában gazdagok. Az **olaszrizling** és a **leányka** mellett jellemző borai még a **muskotály**, a **chardonnay**, a **kékfrankos** és a **cabernet sauvignon**.

A bortermelő településeken **szüreti mulatságokat** rendeznek bel- és külföldi vendégek részvételével.

Az **M3-as útból Füzesabonyon** át, a **3-as útról Kerecsendnél** ágazik ki a **25-ös út**, amely a Bükk délnyugati végén halad keresztül. Eger előtt érinti a **demjéni olajmező területét**, ahol az út mellett az olajat szivattyúzó himbakutakat látjuk, majd Eger következik.

EGER 58 ezer lakosával **Heves megye székhelye**. Az Eger-patak völgyében északra haladó fontos útvonal mentén fekszik. Az útvonalat védő vára **évszázadokon át fontos stratégiai pont** volt. Fejlődéséhez jelentősen hozzájárult, hogy **Szent István itt püspökséget alapított**, amely **1804-ben érseki székhely** lett. Ennek révén vált az Északi-középhegység legjelentősebb kulturális központjává. **Első székesegyháza** már a **11. században** felépült a várban. Itt temették el **1204-ben Imre királyt**. Itt nevelkedett

suth Lajos is meglátogatta a csatateret és imát mondott a ma is álló három hársfa alatt a sebesültekért és halottakért. A csata emlékművét 1998-ban állították. 1919-ben Károlyi Mihály itteni birtokán kezdte meg a nagybirtokok szimbolikus felosztását.

A Tarna völgye és Eger között helyezkedik el az Egerbakta–Egerszalóki-dombvidék.

EGERSZALÓK Egyházát már 13. századi oklevél is említi. Az 1600-as években Esterházy Pál nádor „Mennyei Korona” című munkájában ír az egerszalóki „Boldogságos Szűz Máriának ékesen írott képé”-ről. E kép méltó elhelyezésére épült 1738-ban a mai templom, különálló harangtoronnyal. 1760-ban XIII. Kelemen pápa örök időkre három búcsút engedélyezett a templomnak. Minden év nyarán nagyszabású ifjúsági találkozók (hazai és külföldi résztvevőkkel) zajlanak a település fölötti dombon lévő kegytemplom körül.

A Demjén felé vezető úton, olajkutatás során szulfidos és szénsavas gyógyvíz tört fel. Az elfolyó forró vízből a felszínen vastag rétegben válik ki a forrásmész. A mészkőteraszok látványáról „Magyar Pamukkalé”-nak is nevezik a helyet, a hasonló képződésű törökországi források nyomán. Az elfolyó víz felhasználására egy kis fürdőmedencét is építettek. Gyógyidegenforgalmi központtá történő kiépítése már elkezdődött.

A Bükk hegység

A Bükk nyugatról, a Tarna völgyétől kelet felé, a Sajó-medencéig terjed. Északon a Borsodi-medence határolja, míg dél felé fokozatosan hanyatlik le a Bükkalja törmelékkúp övezetére. Nevét az itt uralkodó fafajtáról kapta. A hegység tulajdonképpen a Kárpátok legbelső takarórendszerének a tartozéka és az ország legmagasabbra kiemelkedő (Istállós-kő, 959 m) karsztos hegysége. Felépítésében főként a triász időszakból való tengeri üledékek uralkodnak. A hegység déli és nyugati széléin vulkáni eredetű riolit és andezit is előfordul. A 20 km hosszú és 5–7 km széles, „Óriások asztala” néven ismert Bükk-fennsík 30, 900 méternél magasabb csúcs található. Délnyugati letörésénél sorakoznak a legszebb kilátást nyújtó bükki „kövek”: a Három-kő, a Tar-kő, a Pes-kő, az Őr-kő és a legmagasabbra emelkedő Istállós-kő (959 m). Ez utóbbinak az oldalában találjuk az ősember-leleteiről híres Istállós-kői barlangot.

A Délkeleti-Bükk a Hór-völgy és a Szinva-völgy között elhelyezkedő 6–700 m magas karsztos terület. Érdekessége az ősember lakta Subalyuk-forrásbarlang.

A hegységhez délről a Bükkalja vulkáni tufából és pannon üledékekből felépülő, gerincekre tagolt hegy láb-felszíne csatlakozik.

VERPELÉT A településen egy érdekes pendelykéményes népi kovács-műhely látható, múlt századi berendezéssel. Verpelétnél éri el az út a Mátrát keletről lezáró Tarna völgyét. Ezen északra, Tarnaszentmária felé haladva találjuk a verpeléti Várhegy 60 m magas, védelem alatt álló vulkáni kúpját, a mátrai vulkánosság utolsó jelentkezését keleti irányban. Lávacsatornájának az anyagát kibányászták, így feltárva láthatjuk a vulkán kürtőjét.

TARNASZENTMÁRIA Itt, a Mátra keleti végében, a Tarna völgyében találjuk hazánk legrégibb és legkisebb ma is működő templomát. Az emelt-szintű szentély alatt még altemplomszerű temetkezőhely is van. Benne egy sírt is találtak, amely feltehetően az alapítóé volt. A templomot a 9. században valószínűleg Géza fejedelem öccse, Mihály építtette. A kívül félköríves szentélyű, egyhajós templombelső falán faloszlopok vannak, amelyeknek a lábazata más-más faragású. Ilyen építészeti megoldásokat Quedlinburgban láthatunk.

A megkeresztelkedett Géza fejedelem elfogadta I. Ottó császár meghívását a quedinburgi értekezletre, amelyen az európai béke és a térítés kérdéseit vitatták meg. Feltehetően öccse, Mihály is ott volt a székesegyházban tartott ünnepi szertartáson. Ő hívhatta meg a székesegyház építőit magyarországi birtokára, és építtette velük a tarnaszentmáriai templomot fejedelmi temetkezőhelynek, amely az első keresztelőegyházak egyike is volt. Nemzetségfőket és külföldi követeket fogadott itt a hatalom birtokosa.

FELDEBRŐ Ha Verpelétről déli irányba haladunk a Tarna völgyében, európai jelentőségű művészi értéket találunk. A feldebrői altemplomnak ugyanis egész Európában nem ismerjük párját.

Különlegességét nemcsak kora és szépsége adja, hanem az, hogy bár alaprajzát tekintve a bizánci kereszténység centrális templomaira emlékeztet, azonban a keletiekben nincs altemplom. Nyugat-Európában viszont – ahol a halottkultusz a 11. századtól erőteljesen kibontakozott, s ezért az altemplomépítés nagyon gyakorivá vált – centrális templomok nincsenek. Itt azonban a templom centrális, és van altemplom is.

A feldebrői templom építtetője a környék ura, a királyi család tagja: **Aba Sámuel**. Őt először ide temették, és csak egy idő után vitték át Abasárra, saját monostorába.

A négyszög alaprajzú templomot a 12–13. század fordulóján bontásokkal és új falakkal háromhajóssá szűkítették. Az altemplom azonban a fölötté lévő emelt szentéllyel megmaradt, és a szentély alakját követi: öt nyolckarélyos, lefelé szélesedő oszlopköteggel osztott kéthajós tér. Eredeti keresztboltozat-szerű nyomott dongaboltozatán hazánk legkorábbi – itáliai hatást tükröző – freskói maradtak meg: Krisztus mellképe, a négy evangélista, Káin és Ábel. Nyugati végében találjuk a sírkamrát.

A felső templom boltozata és a torony barokk kori. A berendezés barokk, illetve a modern helyreállítás idejéből (1983) való.

KÁPOLNA a 3-as főút menti település az 1849. február 26–27-én lezajlott, vesztés csata során írta be nevét a történelembe. Az ütközet után Kos-

képviseli. A két román ív felett látható **Mária születését ábrázoló freskót Nekcsei Demeter, Károly Róbert tárnokmestere festette Hertul mesterrel.**

A Washingtonban őrzött híres Nekcsei Bibliát is Hertul festette. A Biblia egyik képén a tárnokmestert és feleségét is megörökítette, sőt mögöttük egy angyal az általuk kibővített templom makettjét is tartja.

A templom déli falán a 15. századból való freskó Krisztust és Tamás apostolt ábrázolja.

A 15. században építették a mai kéthajós templomtestet összefogó, sokszögzáródású szentélyt és a tagolt hálóboltozatot. Ugyancsak ekkor épült a négyzetes alapú, de nyolcszögben folytatódó torony. A középkori kápolnáknak a templombelső felé áttört falaival alakult ki a mai belső tér három hajóval. Ezek a sajátos építészeti megoldások tették a templomot a magyar késő gótika egyik legmagyarabb emlékévé. A belső térben viszont a magyar művészi gyakorlatban teljesen egyedülálló főoltár, a Jézus családfáját ábrázoló úgynevezett „**Jessze fája**” található a 18. századból. A főoltár a templom legnevezetesebb látnivalója. Az oltár gyertyapadján **Jesszének – Jézus ősenek – életnagyságú, fából faragott szobra fekszik**, akinek a törzséből hatalmas fa sarjad. A fa ágai tojásdad alakban keretezik a **Mária születését ábrázoló festményt**. A **fa ágain Jézus ősei** (királyok és próféták, köztük Salamon és Dávid) ülnek. Az összehajló ágak felett pedig Mária trónol, karján a kis Jézussal. A **8 m magas Jessze-fa** törzsén iratszalagok kígyóznak az Énekek énekéből vett idézetekkel.

VISONTA Itt található az ország legnagyobb szénbázisú erőműve, amelyet külfejtéses, gyenge minőségű lignitre építettek.

A Gyöngyöستől keletre induló, a Mátra déli lábánál vezető út fűzi fel a **szőlőtermelő községeket**: Abasárt, Markatz, Domoszlót, Kispánát és Verpelétet. A **Mátraaljai történelmi borvidék** az ország 22 borvidéke közül 17 ezer hektárával területileg a második, a hegyvidékiek között pedig a legnagyobb. Főként fehér borairól, a hárslevelűről, az olaszrizlingről és a szürkebarátról híres. 1998-ban megalakult a **Mátraaljai Borút Egyesület**, amely a borokóstolások szervezésén kívül a térség 15 településén ismerteti meg a látogatót a nevezetességekkel. A borvidék **legnagyobb borászata a Nagyrédei Szőlőskert**. A Gyöngyösi Szüreti Fesztiválon három napon keresztül mutatják be boraikat a termelők.

ABASÁR A település az **Aba-család birtoka** volt, a hagyomány szerint **Aba Sámuel király** itt bencés monostort és apátságot alapított, itt is temették el. Szobra a Fő téren áll. 1991-ben emlékművet állítottak az 5 millió meg nem született magyarnak, könyörögve a magzati életek védelméért.

KISPÁNÁNA Az út mellett emelkedik az **Aba nembeli Kompolthyak** által a 14. században épített vár, még romjaiban is jelentékeny falaival. Az 1710-es években betelepült szlovákok utódai még ma is élnek, tájházukban gazdag helytörténeti anyag mutatja be életmódjukat.

A Mátrán Pásztóról átvezető út

Pásztóról Mátrakeresztes felé indulva, Hasznos után balra egy dombtetőn látható a Rátót nembeli Domonkos által épített **Hasznosi-vár** romja. A völgyben a Kövecses-patakon egy víztározó is épült. **Mátrakeresztesen** fakanálkészítők műhelyeit találjuk az út mentén.

FALLÓSKÚT az itt fakadó Vállóskúttól kapta a nevét. A **határában** – igen szép természeti környezetben – az 1970-es években felépült **Mária-kápolnánál** új **Mária-kegyhely** van kibontakozóban. A kápolna előtt a különlegesen szép, egyedi tűzzománc stációk az ország különböző településeinek adományaiból készültek. A kápolna előtt két kútból is meríthető a csodatevő víz.

PISZKÉS-TETŐ Itt csillagászati obszervatórium és földrengésjelző állomás épült.

Mátraszentimre, Mátraszentlászló és Mátraszentistván az ország legmagasabban fekvő három települése (800 m felett). Egykori üveghuták helyén épült kedvelt szubalpin üdülőhelyek.

MÁTRASZENTIMRE Az 1980-ban felszentelt, szép modern katolikus templom belsejét **Kákonyi Asztrik seccói** díszítik. **Szlovák tájházát** 1995 nyarán avatták fel. A település utáni magaslaton a „**Három falu temploma**” áll, amelynek Szent István a védőszentje.

MÁTRASZENTISTVÁN A Hutahelyi-patak völgyében találjuk a híres mátrai betyárról, Vidróczkyról elnevezett csárdát. **Kodály Zoltán „Mátrai képek”** című zeneművében is megörökítette.

GALYATETŐ A Mátrának a Kékes mellett látképíleg is leghatalmasabb tömbje a **966 méter magas Galya-tető**. A **Péterhegyesen** lévő kilátóból tiszta időben nemcsak a Karancs–Medves vidék, hanem még a **Magas-Tátra is látható**. A szubalpin klimatikus hely sok üdülőházat vonzott ide. Legszebb fekvése, hatalmas parkkal a **Hotel Galyatetőnek** van. A közeli kápolnában a **gyakran itt üdülő Kodály Zoltán** vállalta a **kantor szerepét** a vasárnapi miséken. Itt szerezte egyik legkiérleltebb művét, a „**Missa brevis**”-t, a „**Rövid misét**”.

Galyatető után az út leereszkedik a Galyatető–Kékes közötti nyeregbe, és itt éri el a 24-es utat.

GYÖNGYÖSPATA Gyöngyöstől 12 km-re, az északnyugatra vezető út mentén van Gyöngyöspata. A **Szent Péterről** elnevezett **plébániatemploma** hat évszázad építkezését tükrözi. A **12. században** kezdték építeni. Ezt a korszakot a szentély északi falába másodlagos helyen beépített kettős román ív

res „purgatóriumát”, azaz egy barlangot, ahol a látogató a szivárgó gázok hatására átélte a pokol borzalmait. Ennek hatására sokan megtértek. A barlangot később az egyháznak sikerült bezáratnia.

A sámsonházai elágazásnál egy hagyományos alakú **buddhista sztúpa** épült **Kőrösi Csoma Sándor** emlékére, meditációs házzal. A sztúpát **1992-ben a dalai láma szentelte fel** Kőrösi Csoma Sándor halálának 150. évfordulója tiszteletére.

MÁTRAVEREBEÉLY-SZENTKÚT Mátraverebély gótikus templomát **Vereb Péter** erdélyi alvajda építtette 1370 körül. Vereb Péter Nagy Lajos király seregében harcolt az oláh vajda ellen és megsebesült. Visszatérve verebélyi otthonába, a szentkúti forrásnál visszanyerte egészségét. Hálából építtette a templomot. A huszártornyos, háromhajós gótikus templom déli oldalfalán kiugró előcsarnok van, gótikus freskótöredékekkel és csúcsíves bejárattal. A templom csehsüveg boltozata barokk kori. A szentély falában két építési periódusból származó páros ülőfülke van. A bal oldalhajóban helyezték el **Vereb Péter** sírkövét. Késő reneszánsz népies szöszékét egyetlen tufakőből faragták.

Ez a templom volt kezdetben – különleges pápai kiváltságok és búcsúk révén – a **Szent László-kultuszhoz** kapcsolódó zarándoklatok célja.

A kegyhely kialakulásának legendája szerint a kunokat üldöző **Szent László** királyt és katonáit bekerítette itt a keskeny völgyben az ellenség. A magyarok – nem lévén vizük – engedélyt kértek az uralkodótól, hogy pogány áldozatot mutathassanak be. A szent király erre haragjában **egy sziklába vágta lándzsáját**, és amikor kihúzta onnan, **friss vízű forrás fakadt a helyén**. A legenda másik változata szerint **Szent László** egyenesen Ágasvár császárról ugrott ide. Emiatt máig rá emlékeztet a **Szent László** ugratása elnevezésű tektonikai hasadék.

A néhány kilométerre lévő **Szentkút** kápolnáját azonban már egy **1290-ből** való oklevél említi. Egy **1457-ből** való pedig igen látogatott búcsújáró helynek állítja.

A török időkben a magyarok már súlyos váltságdíjat fizettek az egri és a szécsényi pasáknak azért, hogy idejöhessenek zarándoklatra. A zarándoklatok helyszíne fokozatosan áthelyeződött Mátraverebélyről **Szentkútra**.

A török után a környék birtokosa, **Almássy János**, látva a búcsúsok tömegét, és hallva a sok imameghallgatást, **1763-ban** felépíttette a ma látható **barokk templomot**. Mária kegyszobra 300 évvel ezelőtt került ide Pásztórol, de a kultusz inkább a szent forráshoz (Szentkúthoz) kapcsolódik. Kegytemploma **1970 óta „basilica minor”** ranggal bír.

A kegytemplom feletti hegyoldalba vágott **remetelakokban** a középkorban **Szent Antal**-remeték laktak, a 18. században pedig **Bellaagh Antal** aldebrői plébános remetéskedett itt 20 évig.

Szentkút ma is **Észak-Magyarország leglátogatottabb Mária-kegyhelye**, ahová rendszeresen érkeznek szinte az egész országból a Mária-tisztelő zarándokok.

títás után a ciszterciek visszatelepülnek Wellehrádból, és a 18. században felépítik a ma is álló **kolostort**. Városi rangját 1871-ben veszette el, amelyet csak 1984-ben kapott vissza.

A VÁROSNÉZŐ SÉTA AJÁNLOTT LÁTNIVALÓI: az egykori ciszterci kolostor, az oskolamester-ház és a Szent Lőrinc plébániatemplom.

A barokk ciszterci kolostor 1715–1720 körül épült. Ma hely- és rendtörténeti kiállítás, valamint Csohány Kálmán Emlékkiállítás tekinthető meg benne. Az Árpád-kori bencés apátság templomának alapfalai (mind a két építési periódusból, 12. és 15. sz.) a barokk kolostor mellett láthatók. A kolostor és a mai plébániatemplom között tarták fel az 1970-es években az eredeti gótikus stílusú (15. sz.) „oskolamester-ház”-at. Az épület a mai Magyarország egyetlen, rekonstruálhatóan fennmaradt, mezővárosi polgárháza. A háromosztatú épület egyik szobája alatt 3 méter mély rejtett gabonatároló vermet tártak fel, ahonnan a 16. századi mezőváros polgári háztartásának sok értékes eszköze előkerült. Az előkerült tárgyakat az épületben megnyitott múzeum tárlóiban láthatjuk. A többi berendezési tárgyat középkori képek alapján rekonstruálták.

A barokkizált gótikus Szent Lőrinc plébániatemplomnak legrégebbi építészeti részletei a támpillérek és gótikus ablakok, valamint a déli kápolna, amelyben megmaradt a gótikus kegyúri fülke a Rátót-nemzetség hársfaleveles címerével. A barokk főhajó boltozatát Nemcsics Antal modern freskói díszítik, amelyek evangéliumi eseményeket ábrázolnak.

Egyedülálló műemlék a templom külső, északi oldala mellett álló, a Rátót-nemzetség hatszög alapú, kétszintes, a 13. század közepéről való temetkező kápolnája. Ma időszaki kiállításokat rendeznek benne, többek között értékes egyházművészeti anyag is látható.

TAR A település legjelentősebb látnivalója a kimagasló értékű középkori templomerőd. A lőréses középkori fallal körülvett templom tornya barokk, oszlopos portikusza klasszicista. A szentélye 12. századi, amelyet a 14. században két oldalán egy-egy karéjjal bővítettek. A templom falai nagyrészt gótikusak. Az 1980-as években a templombelsőben gótikus freskótöredékek kerültek elő a 7 évig tartó restaurálás során. A legrégebb freskótöredékek a **passiót ábrázolják**. Eredeti elgondolása a restaurálásnak a boltozat lécrácsozattal való borítása. Gótikus oldalkápolnájának bejárata fölött Tari Lőrincnek és feleségének a címere látható.

A templom közelében lévő dombon áll **Tari Lőrinc várának romja**.

Tari Lőrinc, a település egykori birtokosa, Zsigmond király kíséretjeként szerzett érdemeiért, később báró, majd királynéi pohárnok és kincstárnok lett. A „pokoljáró Tari Lőrinc” néven ismert vártulajdonos Arany János „Toldi szerelmé”-ben is szerepel. A „pokoljáró” jelző onnan ered, hogy Tari Lőrinc zárandokként felkereste Írországból Szent Patrik hí-

PARÁD felé haladva, az út mellett találunk egy növényritkaságot, a „mát-rai ősjuhar”-t. Mögötte húzódik a Kőszörű-völgy, ahonnan rálátni a víztározó gátjára.

PARÁDFÜRDŐ Parád és Parádfürdő között a „Cifra istálló”-nak nevezett épületet Ybl tervezte a Károlyiak számára. Kocsimúzeumot és a kocsigyártáshoz kapcsolódó mesterségek műhelyét láthatjuk benne, egybeépítve a lóistállóval.

Parádfürdő vasszulfátos, kénes-szénsavas, alkalikus és timsós forrásai körül már 1928-ban rangos fürdőtelep alakult ki. Központja az Ybl Miklós által tervezett Gyógyfürdő Kórház. Észak-Magyarország egyik legszebb parkja övezi, amit még a Károlyi grófok alakítottak ki.

RECSK A 20. századi történelem egyik legszomorúbb időszakában, 1950–1953 között itt volt a legfélelmetesebb hírű, „magyar gulagként”, „haláltáborként” emlegetett internálótábor, ahol a politikai internáltakat kőbányában dolgoztatták embertelen körülmények között. A táborról a helyszínen 1991-ben felállított emlékmű is tanúskodik. 1996 óta pedig Nemzeti Emlékparkként mementója a diktatúra áldozatainak. Jelentős rézérctelepek vannak a mélyben, de kitermelésük jelenleg nem gazdaságos.

SIROK A településen érdekes, riolittufába vájt régi barlanglakásokat láthatunk. A település feletti magaslaton a 13. században épült várrom emelkedik. Mellette a környezetéből kipreparálódott két sziklatornyot látunk, amelyeket korábban Barát és Apáca névvel jelölték. Ez a hely a pogány magyarság áldozóhelye volt.

BÜKKSZÉK A községben olajkutató forrásból sókban gazdag gyógyvíz fakadt fel. A vizet „Salvus” néven palackozzák. Gyomor- és légcsőbetegségek gyógyítására használják. Körülötte fürdőtelep is létesült.

A Nyugati-Mátra a 21-es út felől

A Mátrát nyugat felől a Zagyva völgye határolja. A folyó völgyében, mint természeti útvonal mentén, már a középkor folyamán jelentős települések jöttek létre. Ezek közül is kiemelkedik Pásztó.

PÁSZTÓ A honfoglalás után a fejedelmi, majd a királyi család birtokába került. Anonymus szerint Árpád vezér hadai innen indultak Nógrád, Hont és Nyitra meghódítására. Pásztó igen régtől egyházas hely, királyi alapításként a 12. században bencés monostor jött létre. Ide később III. Béla cisztereket telepített. Pásztó 1407-ben városi rangot kapott Zsigmond királytól. A 16. század derekán a város fejlődését a török hódoltság törte derékba. A török puszt-

16 000 kötetes könyvtár könyveinek nagy részét a ferencesek a jellegzetes „gyöngyösi kötéssel” látták el.

A város főterén, a Mátrai út elágazásánál áll a **Mátra Múzeum**, a volt Orczy-kastély copf stílusú épülete. A múzeum bemutatja a Mátra ásvány- és élővilágát, valamint lakóinak életét. Itt őrzik Magyarország egyetlen, teljes épségben előkerült mamutcsontvázát.

A kastélyban 1814-ben megszállt Sándor orosz cár, az 1848-as szabadságharc idején pedig Kossuth és Görgey. A kastély kerítését a hagyomány szerint a napóleoni háborúk pusztaságaihoz követték. Két kapuját négy kőoroszlán őrzi, amelyeket Úhrl Ferenc morva szobrász készített. A kastély kertjében áll az ország legöregebb, közel 300 éves török mogorófája.

A kastélytól indul Mátrafüredre a kisvasút és a 24-es Mátrafüred–Mátraháza–Parádfürdő–Recsk–Eger közút.

MÁTRAFÜRED A közigazgatásilag Gyöngyöshöz tartozó Mátrafüred a **Mátra egyik klimatikus üdülőközpontja**. A hotelekkel (Hotel Avar), szép villákkal, üdülőházakkal és parkokkal ékes terület erdőkkel van körülvéve. Továbbhaladva a 24-es úton a **Sás-tóhoz**, az ország legmagasabban (520 m) fekvő tavához érünk. A 2 hektárnyi területű, 1–2 méter mély tavat kitisztították, így azon csónakázni is lehet. **50 m magas kilátójából** szinte az egész **Mátra áttekinthető**. A tóparton kemping található.

MÁTRAHÁZA Forgalmas szubalpin üdülőhely, 700 m magasan a **Kékestető** alatt. Első épületét, egy érdekes pagodaszerű házat, a Mátraegylet építette 1930-ban. Ugyanekkor épült az **Állami Tüdőgyógyintézet**. A téli és nyári sportok azóta sok üdülőházat vonzottak ide. Szállodái a Hotel Ózon és a Bérc Hotel Mátra.

KÉKESTETŐ Magyarország legmagasabban fekvő klimatikus gyógyhelye a Mátraházától 3 km-re lévő **Kékestető**. Közvetlenül az 1014 m magas csúcs oldalában épült a **szanatórium**, ahol idegkimerültséget, légúti hurutokat és anyagcsere zavartakat gyógyítanak, de egy része szállodaként is üzemel. A csúcson épült a **196 m magas tévétorony**, amelynek közel félmagasságában **lifttel elérhető kilátó és eszpresszó** is van. Innen indul az északi nagy **sílesiklópálya**, és az ország legmagasabban fekvő sípályája, az enyhébb lejtésű **kislesikló Mátraházára**. Ez utóbbinál sífelvonó is üzemel.

PARÁDSASVÁR A 24-es út a Kékes- és Galyatető közötti nyeregéből erősen kanyargós úton ereszkedik le Parádsasvárra. Itt találjuk az **Ybl Miklós által romantikus ízlésben tervezett volt Károlyi-kastélyt**, amely most **5 csillagos luxusszállodaként** üzemel. Szomszédságában, a szintén Ybl által tervezett épületben palackozzák a „**Parádi vizet**”. Az utóvulkáni működés hatására kénhidrogénnel és szénssavval telítődött **gyógyvíz gyomorhurut gyógyítására** alkalmas. A település **üveggyárát** még **II. Rákóczi Ferenc** alapította.

Károly Róbertnek, Gyöngyös városi rangra emelőjének szobra – alkotója Kő Pál – egy magas oszlopon áll a Fő tér végében. A szobrot 1984-ben, Gyöngyös várossá nyilvánításának 650 éves évfordulóján emelték. Szomszédságában, a tér sarkán áll az a ház, amelyben II. Rákóczi Ferenc tárgyalta Széchenyi Pál érsekkel, a bécsi udvar megbízottjával 1704-ben az esetleges békekötés feltételeiről. A téren találjuk a Mátra Szállót is.

A Fő tér és a Szent Bertalan utca találkozásánál áll a város nagy értékű műemléke, a Szent Bertalan-templom. A 14. században épített templomot egy 18. századi tűzvész után barokk ízlésben átépítették. Középkori tornya elpusztult. A mai két homlokzati tornya késő barokk. Mai formáját az 1917-es nagy tűzvész után 1922-ben nyerte el Nagy Virgil tervei szerint. A hajó és a szentély támpilléres. A hajó külső falán az alapító Széchenyi Farkas Tamás és felesége címere látható. Belül a hajdani gótikus oldalhajók fölé barokk erkélysort építettek, a keskeny főhajó pedig csehsüveg boltozatot kapott. A tűzvészt a főhajó boltozatán Túry Gyula freskója jeleníti meg. A Szent Bertalan vértanúságát ábrázoló főoltárképe a spanyol Ribera képének másolata. A szentély oldalfalain Dudits Andor ritka, gobelinszerű falfreskói vannak, jobbról ószövetségi, balról újszövetségi jelentekkel. A templom kehelyalakú bronz keresztelőkútja a 15. századból való.

A bal oldali oldalbejárat fölötti freskó világi témájú, és azt a jelentet ábrázolja, amikor II. Rákóczi Ferenc találkozik Széchenyi Pál érsekkel. A képmező négy sarkában négy kuruc vitéz képe van.

A templom mögötti 18. századi épület a jezsuiták iskolája volt. Szomszédságában, a Szent Bertalan utca másik oldalán áll az Almássy-ház, vagy ismertebb nevén Szent Korona Ház, a város legszebb barokk világi palotája. Kapuja alatt emléktábla jelzi, hogy 1809-ben Napóleon elől ide menekítették a Szent Koronát. A házban lévő plébánián található a nagy értékű Egyházi Kincstár, amely ma az ország második leggazdagabb egyházi gyűjteménye, gótikus és reneszánsz ötvös remekművekkel.

A templom főbejáratával szemben induló Vachott Sándor utca elején áll az érdekes háromszög alakú barokk Nepomuki Szent János-kápolna, majd a 8. száma alatt a Vachott fivérek, Imre és Sándor szülőháza, márványtáblával. Ők a reformkor írói, Petőfi barátai voltak.

A Vachott-ház közelében, az Eötvös téren áll Szent Orbánnak, a szőlősgazdák védőszentjének szentelt kéttornyú barokk templom.

A város és környéke művelődésének szempontjából oly fontos szerepet betöltő ferencesek az 1370-es években települtek a városba. A Barátok téren álló ferences templomot a Báthory-család építtette 1400 körül. Két alkalommal is tűzvész után került sor átépítésére: először a 18. században, majd 1904-ben. A templom déli falán emléktábla jelzi, hogy itt van eltemetve Vak Bottyán kuruc generális. A templommal egybeépült 18. századi rendházban gazdag ferences könyvtár van, amely Pannonhalmán kívül az ország egyetlen, alapítása óta ugyanazon a helyen lévő kolostori könyvtára. A közel

mány szerint a fa alatt írta a Tragédia egy részét. A falu fölött áll az ország leg-
régibb templomai közé tartozó **román-gótikus katolikus templom**.

SÓSHARTYÁN Itt palackozzák a **Jodaqua gyógyvizet**, amely magas jódtartalma révén *golyva, érelmeszesedés és magas vérnyomás ellen* jól használható.

NÓGRÁDSÁP 14. századi gótikus erődtemploma korabeli freskóival a török hódoltság előtti Magyarország templomépítészetének jelentős alkotása.

Mátra–Bükk kiemelt üdülőkörzet

MÁTRA Az Északi-középhegység vulkanikus eredetű hegységei közül a **legmagasabbra emelkedik** (*Kékes-tető 1014 m*), így a téli hótakaró is itt tart a leghosszabb ideig. A hegység a **Zagyva és a Tarna folyók között** helyezkedik el. A hegyvidéket mintegy **400 km jelzett turistaút hálózza be**. Megközelítése az M3-as, a 30-as, a 21-es, a 23-as és a 24-es utakról történhet. **Gyöngyös és Mátrafüred között kisvasút is közlekedik**.

GYÖNGYÖS A város a **Mátra déli előterében fekszik**, Heves megye második legnagyobb városa, közel **36 ezer lakossal**. Gyöngyöst a **Mátra kapujának** tekinthetjük, mivel a Mátrát bejárni kívánó turisták leggyakrabban Gyöngyösről indulnak.

A Mátra déli, napsütötte lejtőin terül el hazánk egyik jelentős borvidéke, a **Mátraaljai**. Az első szőlőket feltehetően még a **kelták telepítették**, de a honfoglalás után a magyar **Aba nemzetség** – amely a terület birtokosa volt – **támogatta a szőlőművelést**, mivel már a Szent István korabeli oklevelek **szőlőbirtokokat** említenek ezen a tájon. **IV. Béla** a tatárjárás során elpusztult szőlőket **Itáliából hozatott új szőlőtőkékkel pótolta**. Evlia Cselebi török utazó is elragadtatással ír a gyöngyösi borokról. Ma már a Mátraalján mintegy **12 ezer hektáron termelnek szőlőt**. Legismertebb borfajtái az **abasári rizling**, a **domoszlói muskotály** és a **debrői hárslevelű**.

Károly Róbert már **1334-ben városi rangra emelte Gyöngyöst** hűségéért, és a **szabad borkereskedelem privilégiumával jutalmazta**. Gyöngyös azóta is a **mátrai borkereskedelem központja**. A város megélhetési forrása mindig is a szőlő és a Mátra fája volt. A fából történt építkezés következtében a várost **gyakran pusztította tűzvész**, amely a mátrai bukószéllal együtt gyors pusztítást végzett. Közülük a legutóbbi **1917-ben volt**. **IV. Károly király**, amikor meglátta a romokat, a város azonnali újjáépítését rendelte el. Ekkor alakult ki a mai harmonikus, egységes városkép.

A város fő látnivalói: a **Szent Bertalan-templom és környéke**, a **ferences templom és rendház**, valamint a **Mátra Múzeum**.

Salgótarjánt észak felől félkör alakban a **Karancs és Medves vidéke** veszi körül. A *Palóc Olympusnak* is nevezett **Karancs**, miocén andezit (14 millió év) tömbje emelkedik a legmagasabbra (729 m). A **Medves** (13 km² területű) vékony, pliocénkorú (2 millió év) bazalttakaróját törések, völgyek szabdalják.

SALGÓVÁR szabálytalan alaprajzú, belsőtornyos várának romjai egy **625 m magas bazaltkúpon** állnak. Az a Simon bán építette a 13. században, aki részt vett Gertrúd királyné meggyilkolásában. A várat később Werbőczy István és Balassi Bálint is birtokolta. A várhegy csúcsa közelében a bazalt szép oszlopos elválása figyelhető meg. Ezen kapott helyet a **Petőfi-emléktábla**, amely arról tudósít, hogy ez a hely ihlette meg Petőfit ittjártában a „Salgó” című **elbeszélő költeményének** a megírására. A Salgó a Kis-Salgóval együtt természetvédelem alatt áll. **Geológiai tanösvény** mutatja be a vulkáni működés eredményét.

SOMOSKŐ falu magyar területen van, de a falu utolsó háza fölött emelkedő vára már **szlovák területre** esik. **Szlovák oldalon** található a vár falai alatt lévő „**bazaltzuhatag**”, ez a vékony, többszögű, meghajlott bazaltoszlopokból álló lávazuhatag.

HORPÁCS Itt találjuk **Mikszáth Kálmán** (1847–1910) görögös stílusú neoklasszicista **kúriáját**, amelyben **múzeum** van az író emlékeivel. Mikszáth 1904-ben vásárolta ezt a birtokot a hozzá tartozó kúriával Szontágh Páltól. 1906-ban ifj. Mikszáth Kálmán tervei szerint épült fel a Mikszáth-család kúriája. Az író 1910-ben bekövetkezett haláláig itt élt.

Szontágh Pál ügyvéd Madách Imre barátja volt, akiről Lucifer alakját mintázta meg. Szontágh a szabadságharc leverése után két év fogságot szenvedett, mert elősegítette Bem szökését a leverett bécsi forradalomból.

MOHORA A helységben lakott Mikszáth apósa, **Mauks Mátyás főszolgabíró**. Ma is megvan a kertjükben az a **védelem alatt álló fa**, amely alatt Mikszáth gyakran játszott kisfiával, Jánoskával. A fa alatt írta „A lohinai fű” című elbeszélését (emléktábla). Érdekes látnivaló még a 18. századi **Vay-kastély**, **hagymasisakos tornyaival**.

Mohorán töltötte gyermekkorát **Tolnay Klári** (1913–1998) színművésznő.

CSESZTVE Itt áll a klasszicista **Madách-kúria**, amelyben **Madách Imre** (1823–1864) élt **családjával** fiatal házasságában (1845–1853). A kúriában **Madách Emlékmúzeumot** rendeztek be, ahol korhű dokumentumok segítségével idézik fel Madách Imre életét, munkásságát. Az épület előtt áll **Madách szoborportréja**, amely Vigh Tamás alkotása. Ma is zöldell még a kúria udvarán **Madách kedvelt fája**, egy nagy, *hármastörzsű krími hársfa*. A hagyo-

A megyeháza előtt **Mikszáth mellszobrát** az író halálának ötvenedik évfordulójára készítette a város Herceg Klárával (1961). A megyeháza végénél lévő kis parkban **Madách Imre nagyméretű ülőszobra** látható, amely Sidló Ferenc alkotása. A megyeháza udvaráról rálátni az ötemeletes **klasszicista (1842–1845) börtön épületére**.

IPOLYTARNÓC A településtől 4 km-re, a 100 hektárnyi védett területen lévő **Csapás-völgyben** és a **Botos-árokban** tárták fel hazánk legnevezetesebb földtani és őslénytani leletegyüttesét, az ipolytarnóci ősmaradványokat.

23–25 millió évvel ezelőtt **trópusi tenger borította** ezt a területet, majd a tenger visszahúzódott, és a szárazulattá vált területet folyam szelte át, amelyre csapattól jártak inni az őslátatok. A homokban lévő **lábnyomokat** és növényzetet a közeli tűzhányó kitörései során hamuval borította be, és így ezek konzerválódtak. A tudósok által „**ősvilági Pompejinek**” nevezett területen cápa fogakat, 11 állatfajta több száz lábnyomát (orr-szarvúak, szarvasfélék, madarak és macska-kutyaféle ragadozók) és 15 ezer levélenyomatot őrzött meg a **vulkáni hamu**. Több új, itt élő növényfaj közül csak a Nógrád kiváló kutatójáról, id. Noszky Jenőről elnevezett pálmafajt a *Lalamus noszkyi*-t említjük meg, valamint a helybeliek által „**Gyurtyánfa**”-nak nevezett, csak innen ismert ősfenyőt, a *Pinus Tarnocziensis*-t. Ez utóbbit a vulkáni hamun átszivárgó vizek telítették kovással, és így az egész nyolc méteres fatörzs kövesedett maradványa látható. A Botos-árokban Koch Antal geológus által talált cápa fogak nyolc cápa fajta huszonöt fajt képviselik. A legértékesebb leletek védőépületben láthatók. A jól kiépített geológiai tanösvényen mintegy 800 méteres út tehető meg a történelem előtti múltban.

Az ipolytarnóci leletek jelentős részét a budapesti Természettudományi Múzeumba szállították. A lelőhelyet nagyjelentőségű értékeiért **1995-ben Európa Diplomával** tüntették ki. Várható, hogy a Világörökség listájára is felkerül.

SALGÓTARJÁN A 45 ezer lakosú Salgótarján **1950-ben lett Nógrád megye politikai, gazdasági és kulturális központja**. Korábban az ország egyik jelentős ipari jellegű települése volt, **üveg-, vas- és zománcipara** révén. A város fejlődését az **1848-ban megindult szénbányászat** tette lehetővé. A város környékén ma már nincs széntermelés.

A hajdani bányászkodás emlékét őrzi a volt **József lejtőszaknából kialakított 280 méter hosszú Földalatti Bányamúzeum**. A múzeumban bemutatják a szén keletkezését, a különböző vágtbiztosításokat, a múltbeli széntermelés módjait, a különféle munkaeszközöket és világító berendezéseket.

Hazánkban itt hajtották végre a **legnagyobb szabású modern városrekonstrukciót**, amelynek során a régi város szinte teljesen eltűnt, helyet adva egy új, modern városnak. A városközpontban lévő **modern Nógrádi Történeti Múzeum** áttekintést ad Salgótarjánnak és környékének történetéről. **1968-ban Salgótarján elsőnek** kapta meg városépítészetéért a **Hild János Emlékérmét**.

lakóháza. Itt, az egykori Vattay-kúriában töltötte életének utolsó évtizedét. A festőművész a helyi temetőben nyugszik.

BALASSAGYARMAT, a legbátrabb város (*Civitas Fortissima*)⁵. Az Ipoly folyó mellett fekvő határmenti település. Kereskedelmi és kulturális téren jelentős szerepet tölt be a térségben. Hagyományai, látnivalói, fesztiváljai révén kiindulópontja a térségben tett kirándulásoknak, irodalmi, néprajzi barangolásoknak, túráknak. **Palóc fővárosnak is nevezik.**

A település nevében hordja eredetét: egyik honfoglaló törzsünk tagjai telepedtek meg itt. Balassagyarmatnak az Ipoly déli partján **tipikusan hídfő szerepe volt**, itt volt a folyó legforgalmasabb átkelőhelye. Balassagyarmatot, a tatárjárás pusztítása után, **1246-ban IV. Béla a Balassák ősének, Detre fia Miklósnak adományozza.** A Balassák egészen a török utáni időkig bírták a várost. A város fejlődését a jó közlekedési helyzet biztosította. A **15. században már jó hírű plébániai iskola működik a városban.** Egy időben (1584) Balassi Bálint költő is részbirtokosa a városnak. A török időkben ez a város is sokat szenved. A török után (1790) a megyeszékhely rangjáig is eljutott. Trianon után azonban korábbi kapcsolatai megszakadtak, csendes határmenti városka lett belőle.

Két fontos látnivalója van a városnak: a Palóc Múzeum és az irodalomtörténeti rangra emelkedett klasszicista volt megyeháza.

A **Palóc Múzeum** épületét 1914-ben Wälder Gyula tervei szerint építették. Itt látható a **leggazdagabb palóc népművészeti anyag.** Külön szobát kapott a múzeumban **Mikszáth Kálmán és Madách Imre.** A Mikszáth-szobában az író bútorai mellett láthatjuk az egyes elbeszélések „szereplőit” is („A ló, a báránka és a nyúl”, „Az én pohárom” stb.). A múzeum előtt **Petőfi szobra áll.**

A múzeum épülete mögött van a **palócudvar**, ahol egy **Karancskesziből származó 250 éves zsilipelt lakóház** látható, a hozzá tartozó gazdasági épületekkel. A lakóház az ősi palóc népi építészet utolsó emléke. Ezt tekinthetjük az **első magyar skanzennek.** A **millemcentenárium alkalmából (1996) Mária-kápolnát avattak fel benne.** Mária szobra Tereskéről került a múzeumkertbe, amely így a legújabb zárandokhelyek egyike lett.

A város főutcáján álló klasszicista **egykori vármegyeházán kezdte közhivatali ténykedését Madách Imre mint aljegyző és Mikszáth Kálmán mint megyei esküdt.**

Madách itt ismerte meg egy megyei bálon későbbi feleségét, Fráter Erzsikét. Mikszáth pedig itteni principálisának lányát, **Mauks Ilonát vette feleségül.**

⁵ A város a *Civitas Fortissima* címet azzal érdemelte ki, hogy 1919-ben lakói ellenálltak a megszálló cseh intervenciók csapatoknak, az akkori magyar kormány behódolást sürgető felszólítása ellenére fegyveres felkeléssel, harcok és áldozatok árán verték ki az idegen megszállókat.

A templom szentélyének alaprajzáról, támpilléreiről és csúcsíves ablakairól könnyen felismerhető, hogy középkori eredetű. Újabban feltártak egy hármas osztatú gótikus ülőfülkét és egy török kori mihrábot (imafülkét) is a szentélyben. Az itt feltárt imafülke a török építészet legészakibb emléke, ami azt bizonyítja, hogy a törökök is vallási célokra használták a templomot. Egyszerű pasztofórium a középkori. Főoltára a barokk művészet kiemelkedő alkotásai közé tartozik. Tabernákulumát Spiegel Márton fráter készítette. A szentély két oldalán barokk, falusias jellegű stallum áll, amit Oszler Liborius ferences falfaragó készített. Támla- és előlapját 6–6 remete képe díszíti.

A gótikus diadalíven Takács István freskója látható, amely a Tábor-hegyi jelenetet⁴ ábrázolja a magyar szentek hódolatával. A barokk hajó boltozatának három freskóját is ő festette, témájuk: Jézus születése, feltámadása és a Szentlélek eljövetele. A hajóban értékes barokk oltárok és szószék található. Többnyire Spiegel fráter alkotásai, akárcsak az orgonaszekrény is.

A kolostor gazdag könyvtárából két páratlan értékű kötet előkerült. Az egyik a Cicero-kódex a 15. század elejéről, a másik egy ősnymtatvány, a Mainzban nyomtatott Herbárium.

Szécsény másik jelentős látnivalója az Ipoly teraszán épített barokk Forgách-kastély. Helyén állt a szécsényi vár magját képező középkori várkastély. A hajdani erődítés megmaradt részét, az északnyugati sarokbástyát kerti házzá alakították. Ennek a teraszáról nyílik a legszebb kilátás a Borjúpást-rétre, ahol 1705-ben az országgyűlés volt. Itt választották meg Rákóczi vezérrel fejedelemmé.

Az úgynevezett Grassalkovich-stílusban, zárt kocsifelhajtóval épült (1760) kastélyban kapott helyet a Kubinyi Ferenc Múzeum. A múzeum Nógrád megye régészeti és történelmi emlékeit őrzi, valamint a táj élővilágát mutatja be sok vadásztróféával. Az udvarról nyíló kasznárházban a Kőrösi Csoma Sándor Emlékiállítás tekinthető meg.

Kubinyi Ferenc a reformkor kiemelkedő politikusa, a természettudományok támogatója és művelője volt. Ő végezte hazánkban az első ősrégészeti ásatást 1831-ben Kisterenyén.

A tűztorony, Szécsény ferde tornya, a pestis elmúltának emlékére épült a 19. században, egy fa harangláb helyére. Az egész építmény, valószínűleg a talaj agyagrétegének megcsúszása miatt, szemmel láthatóan ferde, észak felé dőlt. Ferdeségéhez állítólag egy II. világháborús bomba is hozzájárult. Helyreállítása a közelmúltban fejeződött be. A tűztorony mellett van a Rákóczi-emlékoszlop.

BENCZÚRFALVA Szécsénytől 4 km-re található. Itt van Benczúr Gyulának (1844–1920), a kiváló magyar történelmi és arcképfestő művésznek a

⁴ 1441-ben itt, a szécsényi várkastélyban írták alá a husziták vezetőjével, Giskrával a fegyverszüneti egyezményt.